

Decisiones Sacramentales, Theologicæ, Canonicæ, & Legales

In Quibus Tota materia Sacramentorum, Theologiæ Moralis, Juris Canonici,
& Quæstiones plurimæ Juris Civilis explicantur, dilucidantur, & traduntur,
Eruditionibus, Historiis, & Exemplis adornatæ ; Opus Episcopis, Vicariis,
Parochis, Confessariis, aliisque Studiosis utile, ac jucundum In Libris
novem ...

Via Lactea Sive Institutiones Iuris Canonici

Chiericato, Giovanni Maria

Augustæ Vindelicorum, 1730

Liber Tertius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94613](#)

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI.

LIBER TERTIUS.

T I T. I.

De Judiciis, & illorum divisione.

Dicitum est suprà de Personarum, & Re-
rum divisione, & Jure, nunc juxta
ea, quæ premisa sunt in §. fin. supr.
de Ecclesiast. Constitut. videndum est
de Judiciis. Et pro tituli explicatio-
ne videbimus:

1. Quid sit Judicium?
2. Quot sint Judiciorum species?
3. Quot eorum sint partes?
4. Qua ad Judicium constituentum sint necessaria?
5. Quis Judex dicatur?
6. Quorū Judicium species?
7. Qui possunt esse Judices?
8. Qui possunt Judices dare?
9. Qui possunt esse in Judicio active, & passive?
10. Quis ordo in Judicis servetur?
11. De quibus rebus Judicium constitut?
12. Quomodo Judicium solvatur?

Quò ad Primum. Illud primo loco monendi sumus, Judicij nōmēn æquivocum esse; etenim significat actionem; ut Judicium familia herciscenda, communi dividendo. *l. In Judicio. ff. Fam. hercic.* Item animi destitutionem. *§. 2. Instit.* Quibus non est perm. fac. testamentum; interdum sententiam Judicis. *l. 1. ff. de Legato. præst.* Sed ceteris omisssis Judicium significat causæ, ac litis ordinationem; & in hoc sensu hic capitul, & in tit. ext. eod. & in tit. C. & ff. eod. Et potest describi, ut sit Discursus causa, quæ rite sit in Foro coram Judice, ut hic in princ. Vel dicamus, ut sit Actus legitimus trium personarum, Actoris nemp̄, Judicis, & Rei, ita Doctores in Rubr. ext. eod. ubi vide de pluribus aliis definitionibus.

Quò ad Secundum. Judiciorum præcipua di-
Visio est, ut alia dicantur Judicia Divina, ut sunt
illa, quæ Deus Omnipotens sine hominis mini-
sterio in hoc, vel in futuro seculo constituit.
Tholosan. in suo Tractat. Syntagmat. Juris lib. 47.
cap. 4. num. 1. Alia vero judicia Humana appelle-
lantur, ut sunt illa, de quibus hic intelligimus, &
per homines exercentur. Ita vero dividuntur
in Sæcularia, & Ecclesiastica. Sæcularia sunt ea,
qua coram Judice Laico inter personas faculta-
res exercentur. Marant. in Specul. p. 4. d. 11. §.
Summa divisio. hoc tit. Ecclesiastica vero illa di-
cuntur, quæ coram Judice Ecclesiastico agitantur
inter personas Ecclesiasticas. c. Cum non ab homine.
ext. eod. & c. At si Clerici, d. §. Summa divisio. Hæc
autem Ecclesiastica vel sunt temporalia, vel spi-
ritualia: Spiritualia sunt illa, in quibus tractatur
de Re ad animam pertinente. Temporalia, in
quibus agitur de Re, quæ ad sacerdolum spectat.

Doct. Clericati Tom. II, Lib. VIII.

Hanc distinctionem tractat Maranta in Speculo.
in 13. d. p. 4. Rursus Judicia vel sunt publica,
vel privata. Publica sunt, quæ à quoconque
possunt institui ratione publicæ utilitatis, ut iur.
tit. Instit. Civil. de Publ. Judic. Privata, quæ pri-
vatae rei gratia intentantur, l. 1. & tot. tit. de Pri-
vat. Delict. Accedat, Alia esse Judicia Universa-
lia, in quibus Jus universum alicujus postulatur,
alia Generalia, ut tutela, pro socio, & similia,
nemp̄ quia comprehendunt plura capitula. Ma-
ran. d. p. 4. dist. 4. num. 2. Alia particularia, in
quibus Res una tantum singularis petitur; ut est
Judicium Rei Vindicationis, l. 1. ff. de Rei Vind.
Marant. in Specul. d. p. 4. dist. 4. Vel petitionis
hæreditatis, l. 1. ff. de Pet. Hæred. Addamus Ju-
dicia alia esse Ordinaria, alia Extraordinaria. Ju-
dicia Ordinaria sunt, quæ Jure Ordinario, Ju-
risdictione, & consueto ordine explicantur; &
coram Ordinario; eoscelicet, qui suo Jure; vel
Superioris beneficio universalem Jurisdictionem
exercere potest; ut Episcopus, Archiepiscopus,
Legatus, & similes. §. Est & alia, hoc tit. Host.
in sua Summa, de Off. Ordin. §. 1. Et Speculator
eod. tit. in princ. Extraordinaria, quæ extra or-
dinem Jurisdictione concessa, seu delegata ex-
plicantur. §. Extraordinariam, b. t. c. Quoniam con-
tra de Probat. 3. q. 3. §. Sparium. Vers. ei autem. Et
Felin. in Rubr. de Off. Deleg. num. 3.

Attamen ordinaria Judicia appellantur ea, qui-
bus opponuntur Judicia Summaria, quæ sunt ea,
in quibus proceditur absque subtili observatione
Ordinis Judicarii; & ut vulgo dici solet, pro-
ceditur sine strepitu Judicii. §. Rursus, hoc tit. Cle-
ment. Dispensiofam, de Judic. cap. Litteras, de Juram.
Calum. t. 1. de Dolo, & Coniur. cap. Sapè, de Re-
sistit. Spoliat. cum simili. Ordinaria vero ideo
vocantur, quia in iis exquisite fervatur Juris or-
do, & omnes solemnitates. §. fin. hoc tit. Illud
postremum addendum est, quod Judiciorum,
alia sunt Civilia, in quibus tractatur de Rei in-
teresse tantum: Quedam Criminalia, in quibus
differit de crimen puniendo, & de pena de-
linquenti infligenda, ut refert Tholos. in loco
supra cit.

Quò ad Tertium. Quatuor existunt Ju-
diciorum partes, quæ essentiales dici possunt, & si-
ne quibus Judicium non propriè consistit. Litis
contestatio, quæ est ejus rei, de qua apud Judi-
cem disceptatur, ab ultraquæ parte facta narratio.
Secunda est Publicum processus, etenim lite con-
testata, quæ ut plurimum negativè contestari so-
let, Actor probat suam intentionem, Reus suam
exceptionem, examinantur testes, quibus omni-
bus peractis probata fiant manifesta; & sic pro-
cessus

cessus publici sunt, id est aperiuntur, & ostenduntur dicta testium. Tertia pars est Conclusio in causa: apertis enim probationibus, partes Jura sua adducunt, & illa producunt, quae necessariae judicant ad propriam probandam intentionem; & postquam utraque Pars Judicem bene instructum opinatur, concludit pro sua intentione. Quarta pars tandem est ipsius litis Decisio, quae fit per Judicis Sententiam; quandoquidem plene causa instructa, postquam in causa ipsa est conclusum, Judex suam profert sententiam, & controversiam decidit secundum ea, qua in Judicio sunt deducta, & probata, l. Illicitas. §. Veritas, ff. de Offic. Præsid.

Quod ad Quartum. Adjudicium constituentum sunt illæ omnes partes necessariae, quæ superius fuerū relatae, sed præter eas nonnulla alia exiguntur. Et Primum in jus vocatio; quæ est Interpretatio illa, quae fit experiundi causa, l. 1. ff. de in Jus vocan. Ab hac enim parte incipit actionis propositio; quinimmo secundum nonnullos, & ipsum Judicium exordium sumit. §. fin. Institut. Civil. De pena temere litigantium. Insuper exigitur actionis editio, quæ est exhibitio petitionis ab auctore facta; & fit ab hoc, ut Reus possit deliberare, an velit cedere, vel contendere. Aut. Offeratur, C. de lit. contest. Tertiò est necessarium, ut adsit Auctor, Reus & Judex: ista enim tres personæ propriè judicium instituant, c. Forus, ext. de Verb. Signif. l. Inter litigantes, l. Julianus, ff. eod. Ac tandem necesse est, ut acta confirmentur, c. Quoniam contra. de Probation. Et hoc fitab hoc ut Judex plenè instruto negotio, plenèque discussio, possit quamprimum causam determinare, c. Jurgantium, de Sent. & Resjudic. Plura apud Marant. p. 6. pertotum.

Quod ad Quintum. Judex (qui quasi jus populo dicens vocatur) ille est, qui Jurisdictione propria, aut sibi delegata, aut commissa jus habet, & facultatem inter litigantes cognoscendi, & controversias, seu litigia terminandi, l. Penult. ff. eod.

Quod ad Sextum. Varie sunt Judicium species. Etenim Alii sunt Ordinarii, & sunt illi, qui suo Jure, vel Superioris beneficio habent Jurisdictionem universalem, & possunt cognoscere de causis inter subditos propriæ Jurisdictionis, ut est Archiepiscopus, Episcopus, & similes, ut supra dixi. §. Igitur, b. t. arg. c. Novit. de Legat. Officio. Qui textus loquitur de Legato, c. Ut. litigantes, de Offic. Ordinar. in 6. Alii dicuntur Extraordinarii, seu Delegati, & sunt illi, qui ex Jurisdictione demandata in causa particulari cognoscunt, ut notatur in l. A. Justice, C. eod. §. Extraordinarium, hoc it. Legista in Rubr. ff. de Offic. ejus, & Canonista in Rubr. de Offic. delegat. post. Host. in sua Summ. eod. Secunda divisio est, ut ali dicantur Competentes, & sunt illi, qui propriæ Judices existunt, & propriæ Jurisdictionem habent: Alii vero dicuntur Incompetentes; & sunt illi, qui è contra Jurisdictionem inter litigantes non habent. Quidam adhuc dicuntur Judices à quibus; & sunt illi, qui cum sint minores Judices sententiam tulerunt, à qua est appellatum, qui nominantur etiam Judices primarii. Nonnulli vero dicuntur ad Quos; & sunt illi, qui in causa appellationis cognoscunt, & maiores sunt, & appellationis Judices nuncupantur, l. 1. ff. Quis, & à quo. Accedat,

alios dici Judices Criminales, qui de criminibus cognoscunt, quosdam Civiles, qui in causis pecuniaris jus dicunt. Ac tandem nonnulli appellantur Judices Civiles, quia causas ad Civis pertinentes decidunt; quidam vero Militares dicuntur, qui inter Milites cognoscunt; ut in Rubr. C. Ut omn. Jud. tam Civil. quam Milit.

Quod ad Septimum. Regula est generalis affirmativa constituta, Omnes posse Judices esse, nisi speciali ratione aliquis prohibeatur. Verum nonnulli moribus prohibentur, quidam natura, & quidam lege. Moribus ut Servi, & Mulieres, quia sic usus est receptum, l. 2. l. Quod arinet, de Regul. Jur. Natura, qui Judicio pleno manifeste carent, veluti Furiosis, pupillus, surdus, & mutus, quinimmo & minor non habens decimum octavum annum prohibetur, nisi vel Partes ilium elegant, vel Princeps det, l. Cum Prætor. de Jud. ubi Gloss. l. Quidam de Re Jud. Ille autem prohibetur lege, qui ob sui turpitudinem Senatu privatus est, l. Cassus, ff. de Senat. His exceptis omnes possunt esse Judices, licet ex speciali causa quis tanquam suspectus in causa particulari recusat: notatur in l. Aperiſſimi per illum tex. C. de Jud.

Quod ad Octavum. Dare Judices possunt illi, quibus hoc conceditur vel à Lege; vel Senatus consilio. De Jure Canonico dant Judices illi, qui sunt Ordinarii, item etiam Delegatus à Princeps (intellige de Princeps non recognoscente superioriē saltem in temporalibus, ut per Abb. in cap. Pastorali, de Offic. delegat.) potest alteri subdelegare; nisi in ipsius electa sit Industria, §. Possunt autem, b. t. cap. Significati, &c. fin. de Offic. delegat. l. Inter artifices, ff. de Solvit. Attamen circa hoc distingue secundum Abbatem in d. cap. Significati. Aut Delegatus à Princeps vult delegare ex causa, & non est dubium, c. Si pro debilitate, de Offic. delegat. Aut nulla iusta causa subest; & tunc, aut non facit in fraudem alicujus, sed non vult se implicare litigis, & potest subdelegare, ac compellere subdelegatum ad acceptandam subdelegationem, cap. Pastorali, de Offic. delegat. Aut mautiosè vult subdelegare, & in fraudem alicujus; & tunc licet valeat subdelegatio, tamen non potest compellere renitentem, d. c. Pastorali, secundum intellectum Abbatis. In dubio tamen non presumitur in fraudem subdelegare, nisi saltem probetur ex conjecturis, ut notatur in d. c. Pastorali. Verum; quamvis tanta sit auctoritas Delegati à Princeps, attamen non potest in Civili Judicio partem compellere, ut personaliter coram se compareat, nisi ad hoc speciale mandatum habeat; vel nisi pro veritate dicenda; vel pro Juramento calumnia exhibendo velit compellere, vel alia Juris necessitas hoc requirat. §. Non tam, b. t. c. 1. eod. in 6. Item etiam non potest subdelegare, nisi certis personis, scilicet Dignitate prædictis, atque Personatum obtinentibus, vel Ecclesiastarum Cathedrallium Canonicis. §. Sed nec, b. t. cap. Statutum. §. In nullo, de Rescript. in 6.

Insuper nota, quod non solum unus, sed etiam plures dari possunt Judices, qui in eadem causa judicent. §. Item, b. tit. c. Seicstatis, de Rescript. c. Causam, & c. Cum causa, & cap. Quamvis, de Offic. delegat. Et quando causa sic pluribus est delegata, id hunc habet effectum, quod

quod nisi sit apposita clausula, quod si omnes interesse nequierint, vel noluerint, reliqui exequantur; tunc simul omnes coniunctim procedere debent; alias Processus non valebit, d. s. item, d. c. *Causam, de Offic. Delegat.* Et talis clausula id operatur, quod impedit subdelegationem; nec enim qui non sunt impediti, sunt cogendi admittere subdelegatos collegarum suorum; sed quod ipsi agunt probandum est: Quod securius est, quando hujusmodi clausula non est apposita. *¶ Plane, cum seq. b. t. d. c. Coram.* Et ibi traditur per Doctores de Offic. Delegat. Verum tamen est, quod clausula operatur solummodo in calu, quando aliqui non possunt, vel legitimè nolunt interesse. *¶ Hoc ratiōne, hoc tit.* Et de hac re late tractatur in c. Prudentiam, in princ. de Offic. Delegat. & in d. c. Scisciratus. Et nota, quod quando pluribus sic negotium commissum est; tunc uno eorum inchoante, alii ulterius non poterunt se intromittere, nisi ex causa: ut puta si infirmitate, vel alio justo motivo, illum, qui causam tractare cceperit, contingeret impediri, vel dolo malo in ea procedere recusaret. *¶ Porro, hoc tit. c. Gratuum, c. Licet, & c. Quamvis, de Offic. Deleg. & cap. Si à Subdelegato, eodem tit. in 6.* Et Jurisdictione perpetuata per unum vivo mandatore dicitur perpetuata quo ad omnes condelegatos. *¶ Jurisdictione, b. t. cap. Cum plures, de Off. deleg. in 6.* Illud nihilominus generaliter notandum est, quod five uni, five pluribus, five a Princeps, five ab alio mandata fuitur Jurisdictione, mandata forma diligenter custodienda est; ita ut nihil contra quam sibi commissum est, delegatus tentare presumat. *¶ Sed five, hoc tit. cap. Venerabili, de Offic. Delegat. & cap. Cum dilecta, de Re scripta, l. Si Procurator, c. de Procurator, l. Diligenter, ff. Mandari.* Hoc tamen declaratur multis modis: Namque si quis impedit Jurisdictionem delegati, vel noluerit in Judicium venire, hoc casu delegatus à Princeps Ecclesiastica districione poterit eum coercere, quamvis id litteræ commissionis non contineant: vel etiam pro delicti, & causæ qualitate secundum Arbitrium suum mulctare, si certa poena non exprimatur: Cui enim commissa est Jurisdictione, eidem dicitur id omne commissum, sine quo ille suam Jurisdictionem exercere non potest. *¶ Plane, hoc tit. c. l. de Offic. delegat. ubi de hoc: & facit cap. Praterea, c. Significati, c. Prudentiam, in fine, c. Suspicionis l. resp. de Offic. delegat. c. Tam litteris, de Testib.* Secundò poterit admittere honestas exceptiones, & à Juris æquitate non aberrantes, licet id expresse mandato non comprehendatur. *¶ Rationabiles, hoc tit. cap. Ex parte, il. 2. de Offic. deleg. & Abb. ibi, & Legista in l. Placuit, de Judic.* Tertiò si re scriptum sit imperatum adversus aliquem, qui Judicij mutandi causa possessionem, super qua erat controversia, alienavit, Judex delegatus poterit cogere eum, in quem est facta alienatio, ut corā se Juris pareat æquitati, non obstante quod re scriptum sit imperatum adversus alium, *¶ Sed eti. hoc tit. c. l. de Alien. Judic. mut. causa fact.* In hoc tamen requiritur dolus ex parte alienantis, & etiam ex parte ejus, in quem est facta alienatio. *Abb. in d. c. l.* Unde etiam ex hac littera aliud notare debes, quod hic specialiter fit pro rogatio de persona ad personam contra cap. P. & G. de Offic. deleg. Et de hoc vide per Abb. in cap. Quia, eod. Quartò, & ultimo declaratur, ut non habeat locum, quod supra diximus, quando

alicui mandatur Inquisitio, vel quid aliud expedi certo loco; nam si ob illius potentiam, contra quem inquire, vel procedi mandatur, vel fautorum ejus, eo loco securè mandatum executioni mandari nequeat, locum securum, & idoneum eligere valet; quod etiam faciet, quoties id justa, & rationabilis causa fuerit. *¶ Simili, hoc tit.* Quod habet locum in delegato à Sede Apostolica. c. Statutum. de Offic. deleg. in 6.

Quod ad Nonum. Regulariter omnes possunt esse in Judicio tam active, quam passive, nisi quis speciali ratione prohibetur, ut Servus, qui regulariter nec convenit, nec convenitur. *l. Servus, c. de Judiciis;* nonnullis exceptis Casibus favore libertatis, utilitatisque publicæ. *l. Cum certis, ff. eod.* Deinde prohibentur Monachi. *Auct. Ingressi, c. de Sacrosanct. Eccles.* Pupillus, Furiosus, Prodigus, Mutus, Surdus sine Tute, vel Curatore. *l. i. & tot. tit. c. Qui legit, pers.* Accedat Excommunicatum in Judicio esse non posse. *c. Intelleximus. ext. eod.* Non omittam, nec Magistratum posse conveniri, dum tempus Magistratus durat. *l. Pars litterarum, ff. eod.* Nec illegitimam personam posse per se comparere. *l. fin. c. de Procurat.* exceptis quibusdam personis, de quibus in *l. i. in fine, ff. de Postul.*

Quod ad Decimum. Duæ recensentur Ordinis species, *Accidentalis, & Substantialis;* ita notatur in *l. i. ff. de Appellat. & in l. Prolatam, c. de Sent. & interloc. omn. Jud.* Prima potest omitti. Secunda haudquaquam. Ordinis autem substantialis erit, ut cognoscatur Judex competens, hinc Laicus inter Clericos non judicat. *¶ Pari ratione, hoc tit. cap. Si diligenter, de Foro compet. ubi latissime de hoc cap. Inolita. II. q. i.* Nec huic privilegio fori Clericus potest renunciare. *d. c. Si diligenter.* Si tamen Clericus reconveniatur, tunc Judex Laicus hoc casu potest esse Judex. *c. Cujus in agendo, 3. q. 5. c. 1. & 2. de Mut. petit.* Vel nisi de Feudo agatur: *c. Verum. de Foro compet.* Hujus occasione dubitatur, si captus sit Clericus à Judice saeculari, qui inficietur illum Clericum esse, queritur quis debeat de hoc cognoscere? Et respondetur, Judicem Ecclesiasticum debere super hoc decidere, vocato tamen Judice saeculari, vel alio, cuius inter sit. *¶ Dubitari, h. t. c. Si Judex. de Sentent. excommunic. in 6.* Unde si notorium fuerit, vel fama publica extiterit, illum esse Clericum, debet Judicem Ecclesiasticum restituī. *¶ Sed si. hoc tit. c. Cum olim. de Verb. signif. & not. in d. c. Si Judex. de Sent. excommunic. in 6.* ex quo nota, quod is Clericus debet esse talis, qui privilegio Fori gaudere debeat; Unde Clericus buffo, vel go liardus, qui artem ludricam per annum exerceat, & tertio admonitus non destitut; vel etiam Clericus uxoratus non incendens cum habitu; vel Bigamus, vel Degradatus non remittetur: ita notatur in *d. c. Si Judex.* Hoc idem dicitur de eo, qui ante deprehensionem publicè pro Laico se gerebat, & quasi Laicus communiter habebatur; nam quamvis deprehensionis tempore in habitu Clericali repertus fuerit, non ante restituendus erit, quam de Clericali titulo fidem fecerit. *¶ Aliud, h. tit. d. c. Si Judex, de Sent. excommunic. in 6. c. Ut inquisitionis. l. penult. de Harer. in 6.* Unde si ante deprehensionem pro Clerico publicè se gerens, tonsuram, & Clericales vestes deferens deprehensus fuerit,

Dicitur, Clericati Tom. II, Lib. VIII.

pro Clerico præsumetur, donec contrarium
constiterit. *S. Idem, h. tit. d. cap. Si judex & per*
Abb. in cap. Ex parte, il 3, & in c. Contingit, de Sent.
excommunic. Verum sicut Clericus convenitur in
suo foro, ita quoque Laicus debet conveniri
coram suo Judice. §. Quod si, hoc tit. cap. Cum sit ge-
nerale, hoc, tit. c. Si Clericus, de Foro compet. c. Experi-
entia, cum segn. II, quæst. I. Et quia hoc fallit in
aliquibus casibus; ideò de his vide in Gloss. in d.
§. Quod si, in verb. sequatur. Ad hoc autem, ut co-
gnoscatur, an quis sit Clericus, an Laicus? est
inspiciendum, an habeat Ordines, vel habitum
gerat: quod si in habitu incedit, & aliquos Or-
dines habet, Clericus judicatur, nisi in fraudem
fortè habitum suscepit; ita Bart. in l. 1. num. 3.
ff. de Ponis. Postquam autem de Judicis compe-
tentia constat, porrigitur libellus, datur copia
parti, deliberat Reus, an velit cedere, an con-
tendere? Probantur assertiones, exceptiones,
contestatur lis, publicatur processus, conclu-
ditur in causa, ipsaque intructa sententia fer-
tur, datis semper legitimis dilationibus; ita ta-
men ut non protractatur causa in longum plus,
quam æquum sit, ut dictum est supra in cap. 8.
l. Properandum. C de Jud. cap. Jurgantium, de Sent. &
Re Judic. Ordinis Accidentalis erit, ut cau-
tiones praestentur, opponatur Testibus, Procurato-
ri, & alia similia, sine quibus potest Judicium
constituere ut notatur in d. l. Prælatum.
Quod ad Undecimum. Judicium de his rebus
constituitur, quæ sunt in obligatione, & de-
bentur. Actio enim est Jus persequendi in Ju-
dicio, quod debetur. *S. i. Instr. Civil. de Action.*
Ex his igitur judicium constituetur, *l. Nam quem-*
admodum ff. eod. Id tamen est verum, quod non
omnis Judex est aedundus, sed ille tantum, qui
cognoscere potest. *l. Ut fundus ff. communi dividunt.*
l. Solemus ff. eod.
Quod ad Postremum. Variis modis Judicium
solvit. Et primo loco finitur tempore; ut si
intra certum terminum causa decidenda commit-
tatur. *S. Sed & cum. hoc tit. cap. De causis, ubi Abb.*
de Off. deleg. Et hoc in delegato. Generaliter
autem in criminalibus, si transeat biennium,
nec actor Judicium prosecutatur, judicium ex-
pirat. *l. i. & tot. tit. c. Ut intr. cert. temp. crim. quæst.*
term. Vel si tempus sit statutum à Judice secun-
dum distantiā locorum; nam transacto tem-
pore expirat instanti. *l. C. de Dilation.* Vel si
causa civilis sit, post triennium. *l. Properandum.*
C. de Judic. Secundum solvitur, Sententia lata;
ipsa enim est, quæ propriè Judicium determinat.
l. & tot. tit. ff. de Re Judic. Tertiō solvitur extincta Jurisdictione Judicis, qui judicare debet,
veluti si re integra ille, qui dedit Judicem, ju-
risdictionem revocat expressè. *c. Quamvis, de Off.*
deleg. in 6. Res autem integra non dicitur,
quando facta est citatio. *Bart. in l. Et quia,*
ff. de Jurisd. omn. Judic. c. Relatum, de Off. deleg.
Quamvis videatur obstat, c. Gratum, eod. Sed
de intellectu illorum textuum videndum Barbosa
in Collect. DD. ad utrumque, ubi eosdem ad con-
cordiam optimè reducit. Veleret tacitè potest
fieri revocatio; ut est, quando Delegans ad par-
tis instantiam citat, vel alio modo cognoscit in
causa. Archid. & Joannes Andr. in d. c. Quam-
vis; & per Doctores in c. Intimatio, de Appellat. Et
hoc procedit, quando in totum Judicium commi-
git vices suas, alias enim re etiam non integra de-
legans potest revocare. *l. Judicium solvit, ff. de*

Jud. & pertex. in d. c. Quamvis, & in e. Judex, de Off.
deleg. in 6. Item & quartò Judicium solvitur
morte delegantis, vel delegati. *S. Morte hoc tit. c.*
Prælatum & cap. Si delegatus, d. Off. delegati. Quod
intellige esse verum in eo, cui per mandatum da-
tur nova Jurisdictione; nam secùdum id contingit,
quando alicui habenti Jurisdictionem præcipi-
tur; huic enim non datur nova potestas, sed po-
tius antiqua excitatur; unde non postumus di-
cere, hunc fungi vice mandatoris. *c. Licet, & c.*
penult. ext. de Offic. Bart. & Legitit in d.
l. Et quia, de Jurisd. omn. Judic. Canonista in d. c.
Prælatum. Et hoc adeò verum est, quod morte
delegati &c. Ut si pluribus est delegata causa,
& unus ex his moriatur, istius mors efficit, ut
quoad alios etiam Jurisdictione suspendatur. *d. c.*
Relatum, d. c. Si delegatus. Est tamen causus, in
quo mors non præjudicat, quando scilicet res
non est integra, sed delegatus cognoscere coepit.
d. c. Relatum. Item finitur Judicium, quando
delegatus impeditur impedimento Juris, vel
Facti. Juris, ut si in fati sit factus; Facti: ut
si infirmitate impediatur. *S. Sed eti. hoc tit. cap.*
Suscipit, de Rescript. c. Præterea de Testib. cogen.
Idem etiam dicendum est, si delegatus à Princi-
pe ipse, vel per alium sententiam executioni
mandavit. *S. Idem Juris. hoc tit.* Semel enim fun-
ctus est Officio suo. c. In litteris, de Offic. deleg. Et
hic obiter nota, quod delegatus ab alio, quam
à Principe, non potest suam sententiam execu-
tioni mandare. *cap. Pastoralis, de Offic. deleg.* Ac-
cedat Judicium solvi, si delegatus se incompe-
tentem pronunciet. *S. Item, hoc tit. per Abb. in c.*
Significati, & per Felin. in cap. Ex parte de Offic. De-
leg. Et hoc adeò verum est, ut nec per con-
sum partium possit Jurisdictionem reassumere,
d. S. Item, arg. l. Privatorum. C. de Jurisd. omn.
Jud. cap. Super eo. ff. Parivatione. & c. Si diligenter de
Foro compet. Addamus tandem extingui Juris-
dictionem per recusationem Judicis. *S. Recusatio-*
ne hoc tit. cap. Causam, & cap. Insinuante, & c. Suspi-
cionis. De Offic. delegat. Quæ recusatio ex proba-
bili causa procedere debet. *d. c. Suspicionis.* Ve-
luti si Judex sit consanguineus, Advocatus, aut
Familiaritatem non modicam cum altera parte
contraxerit, aut alia sit similis causa. *d. ff. Recu-*
satione, d. c. Causam, & d. cap. Suspicionis. In recu-
sationis autem causa variè cognoscitur; nam si
duo à Sede Apostolica sint delegati; & contra
unum ex duobus causa suspicionis proponatur,
si in delegatione sit apposita Clauſula, quod si
ambo interesse non possint, alter in causa proce-
dat, tunc coram non recusato conjudge expe-
dienda erit. *c. Si contra, de Offic. deleg. in 6.* Ubi
verò non est apposita clauſula, debet super hoc
ad Arbitros recursus haberi. *d. c. Suspicionis.* Ex
quo enim simpliciter dati sunt, unus fine altera
cognoscere non potest. *d. cap. Causam cap. Uno de*
Offic. delegat. Sed si recusatur delegatus Episco-
pi, causa coram Episcopo tractatur *d. c. Si contra,*
Quod etiam procedit, quando Officialis Episco-
pi recusatur. *d. c. Si contra; ubi vide.* Hæc suc-
cinctè dicta sunt de Judicis, quorum materia
cum sit amplissima, in controversiis contingen-
tibus recurrentum est ad diffusos tractatus de
Judiciis tum Sigismundi Scacciz, tum Pacis
Jordanii Episcopi Traguriensis, qui nuper de eis
scripsierunt plenissime.

T I T. II.

De Procuratoribus.

Cum de Generibus Judiciorum supra tractatum sit, nunc de Personis litigitorum est dicendum; & quia sāpē Judicia exercentur per Procuratores; ideo nunc de ipsis videamus; & pro expeditione tituli videbimus:

1. Quis sit Procurator, & quotuplex?
2. Qui possit esse Procurator?
3. Qui possit Procuratorem constitui?
4. In quibus causis possit Procurator constitui?
5. Quot modis Procurator revocetur?
6. Quae actiones orientur inter Dominum, & Procuratorem?

Quod ad Primum. Procurator ille est, qui mandato Domini, vel quasi negotia aliena administranda suscipit. l. 1. ff. eod. & hic in princ. &c. 1. eod. Et quia Procuratores constituuntur ab Universitatibus, Collegiis, & à privatis: ideo sciendum est: Quod illi appellantur Procuratores, qui à privatis constituuntur; qui autem ab Universitate, vel Collegio constitutus, Syndicus appellatur, ut hic in princ. cap. 1. de Synd. l. 1. §. 1. & per totum ff. Quod cuiusque Universi, nom. Et Procuratores sunt vel ad negotia, vel ad Judicia. §. Porro, hoc tit. Si de Procuratore ad negotia agimus, quilibet potest esse Procurator, si habet annum decimum septimum, & non prohibetur speciali ratione. §. Potest, hoc tit. §. Jufta, & ibi Glosa. Instit. Quib. ex Caus. man. non licet. l. 1. §. Pueritia. ff. de Postul. c. Qui Generaliter. § fin. eod. in 6. 3. q. 7. §. Verum. In Judicis autem Procurator constituitur, qui major annis 25. fuerit. d. §. Potest. d. c. Qui generaliter. l. Exigendi. C. eod.

Quod ad Secundum. Ex superiori capite habemus, minorem annis 17. non posse ad negotia Procuratorem esse; & in Judiciis eum posse constitui, qui major est annis 25. Verum in Spiritualibus negotiis natus annos quatuordecim potest esse in Judicio per se, & per Procuratorem, non obstante patria potestate. §. Aliud, hoc tit. Vel si mulier sit, duodecimum statim annuum habere debet. c. Indemnitatis, p. resp. de Elect. in 6. c. Continebatur, de despōns. Impuber. cap. Ex parte, de restit. spoliari. & notatur in cap. fin. de Jud. in 6. Quod si minor sit quatuordecim annis, qui in Spiritualibus causis in judicio esse velit; tunc ei dandus est curator; vel si major est infantis, id est in aetate septem annorum, potest cum auctoritate Episcopi, vel Officialis Procuratorem constituere. §. Quod, hoc. tit. c. fin. §. Si vero. de Jud. in 6. Quæ omnia potest facere etiam Delegatus Sedis Apostolicæ. §. Quin etiam, hoc. tit. d. c. fin. de Jud. in 6. Et notatur in c. penult. de Restit. in integ. c. Licit. de Offic. Vicar. in 6. In hoc capite constitutas hanc Regulam, quod regulariter omnis potest esse Procurator, nisi speciali prohibetur ratione. §. constituitur. hoc. tit. cap. 1. eod. in 6. cap. Duo 12. quæst. 1. facit l. Murus. §. 1. ff. eod. sicut dicimus in Testibus. l. 1. ff. de Testib. Et idem in Matrimonio. c. Cum apud. de Sponsalib. Prohibentur autem in Judicis Procuratoris officio fungi Fœminæ, & non habentes (in Judicio tamen) vigesimum quintum annum. l. Minor. ff. eod. De Fœminis est tex. int. Neque. ff. eod. Nisi pro parentibus interveniant, nam tunc causa cognita id eis permittitur. l. Fœminis. ff. eod. Item

Item Miles prohibetur. d. l. Neque. Quod procedit etiam in milite cœlestis militia; ut in Sacerdote, & Clerico quilibet in Sacris Ordinibus. §. Deo autem. In Auct. de Sanct. Epif. §. Sed nec omnes hoc tit. Quin immò nec tanquam principales possunt, vel debent intervenire. s. q. 3. cap. Quia Episcopus. Nisi pro miserabilibus personis, & urgente sua Ecclesiæ necessitate. cap. 1. & fin. extr. de Postul. ubi Doctores hoc tractant; vel nisi propriam causam, vel conjunctorum profecti fuerint. §. Postulandi. hoc. tit. d. cap. 1. & c. fin. Et in his omnibus casibus possunt personæ Religiosæ pro aliis in Judicio intervenire; sed tamen debent hoc gratis facere, ut dicit Hostien. quem Abb. sequitur in cap. 1. Ne Cler. vel. Monach. Quia hoc eis permittitur ex pietate; sed de hoc vide Abb. in cap. 1. in fin. de Postul. Idem procedit in Monachis. §. Idem. hoc. tit. c. 1. de Syndie. c. qui verè. & cap. Monachi. 16. quæst. 1. & de his videantur mea Discordia Forentes de Regularib. Discord. 33. in quâ pulchre agitur de Monacho Procuratore non valente esse Procuratorem in Judicio, neque pro suis consanguineis, eti pupillis. Item excommunicati prohibentur esse Procuratores, quin immò nec proprio nomine possunt esse in Judicio, nisi agatur de sui defensione. §. Hi verò. hoc tit. c. Intelleximus. De Judic. Ubi traditur cap. Excommunicamus. §. Credentes, de Haret. c. Inter priorem. & c. Venerabilem, de Except. Sed hic oritur dubitatio, an Procurator Universitatis, in qua extant excommunicati, possit repelliri? Et constitutum est, quod non repellatur, nisi in tribus casibus. Primus est, quando illi, qui excommunicati sunt; in litteris sunt expressi. Secundus est, quando alias eorum auctoritate Procuratoris institutio facta fuisset. Tertius est quando ipsa universitas excommunicationis conscientia simul cum eis eundem Procuratorem constitueret. §. Sed belle. hoc tit. cap. fin. extr. eod. de Procurat. c. A nobis; ubi notat Abb. de Simon. cap. fin. de Elect. Item Furiosus prohibetur. l. 2. §. Furiosus. ff. eod. Infamis etiam prohibetur. c. 1. 3. q. 7. Sed dic plenè ut per Abbat. in cap. Imperatorum, de Juramen. Calum, in fin. Item servus institui procurator non potest, quia judicio interesse non valet. l. Servus, c. de Judic. Et tandem Procurator volens tantum, & expresse consentiens constituitur. l. Filius. §. Invitus ff. eod. l. Invitus, c. eod. Notatamen quod non solum unus, sed etiam plures possunt constitui Procuratores, qui nisi in solidum constituantur, unus sine altero procedere non poterit. Quod si non sint in solidum constituti, melior conditio est occupantis, nisi in mandato sit expressum contrarium. §. Et tam unus, hoc tit. d. cap. Si duo. eod. in 6.

Quod ad Tertium. Quilibet potest Procuratorem constituere, nisi prohibetur: Edictum enim de constituendo Procuratorem est prohibitorum certarum personarum. l. Murus. ff. eod. tit. Unde in minoribus causis minor sine Procuratore Procuratorem constituere non potest. l. Non eo minus. c. eod. Et in Spiritualibus minor annis 14. sine auctoritate Episcopi, vel ejus Officialis; vel etiam Curatoris ad hoc constituti non potest sibi Procuratorem eligere, ut dictum est supra in secundo capite per tex. in d. cap. fin. de Jud. in 6. Sunt tamen personæ, quæ coguntur constituere sibi Procuratorem; ut Excommunicatus; ut d. c. Intelleximus, extr. de Judic. Illus.

stris persona. *l. Quicunque. C. eod. & Auth. Quod*
Jus. & in Auth. Ut ab illustr. & qua super illustres ad
princ. Item Episcopus. c. Qui Episcopus. s. q. 3.
Et hoc idem habet locum in Pralatis majoribus,
& etiam in minoribus; & in Collegiis, quorum
singula singulos Syndicos habere debent. c. Cum
sumus. g. q. 3.

Quo ad Quartum. Regula est Generalis posse
in omnibus causis constitui Procuratorem, cri-
minalibus exceptis. s. Non tamen, hoc tit. cap. Ve-
nient. De Accusat. c. Tua. eod. cap. In criminalibus. s.
g. 3. nisi in quinque sequentibus casibus: Pri-
mò ad propulsandam injuriam illustris. s. Nisi.
3. q. 9. l. fin. c. de injur. Secundò si rei contu-
macia sit excusanda. d. cap. Veniens. c. Reos. 23.
q. 6. c. Cum dilecti. de Dolo, & contumac. Tertio
quando contra Accusatorem est excipendum.
d. cap. Veniens. & in c. De his. eod. de Accusat.
Quarto si tractetur de levi crimen. l. Levia. ff.
de Accusat. Quæ tamen delicta levia dicantur?
dic ut per Abb. in cap. Tua. de Pænis. Qui distin-
guit inter levia, gravia, graviora, & gravissima.
Quinto, & ultimo, quando etiam de gravi cri-
mine tractatur, sed agitur civiliter. c. Tua. ead. d.
cap. Super his. de Accusat. Verum ultra hos ca-
sus enumerantur alii, ut crimen suspecti Tutoris.
l. Non solum. s. fin. ff. eod. Item si agatur de Ingra-
titudine. l. Sed ha persona. s. i. ff. eod. De quibus, &
de aliis dic ut per Speculatorum in Tit. de Procurato-
re; & per Doctores in d. cap. Veniens. de Accusat. in c. Si
quando. s. q. 3. & in l. penult. s. fin. de Publ. Jud.

Scendum tamen est, quod in quibusdam né-
gotiis requiritur speciale mandatum; ut cum agi-
tur de suspicione. d. l. Non solum. ff. de Procurat.
s. ult. Item in causa restitutionis in integrum.
l. Illud. s. Si talis. ff. de Minor. In interdicto de
liberis deducendis, vel exhibendis. l. Pomponius,
ff. eod. tit. Item in Juramento calumnia, vel alio
Juramento in animam alicujus præstanto. Item
cum petitur absolutio in forma Juris in perso-
nam alterius: alias autem secundum Regulam
sufficit generale mandatum. cap. Peritio. ext. eod.
tit. l. Actio. s. Renunciare. ff. Pro soc. Et de aliis
casibus, in quibus speciale mandatum exigitur,
vide per Speculat. in tit. de Procuratore. n. 4. &
per DD. in cap. Qui ad agendum. eod. in 6.

Nota tamen, quod eti si unus sit generaliter
constitutus, etiam ad ea, quæ speciale mandatum
exiguntur, per hanc generalitatem non potest pro-
cedere in aliquo ex his articulis speciale manda-
tum exigentibus, nisi quorundam eorum subse-
quatur expressio: Mandatum tamen non com-
pletebitur majora, quam sint in Procuratorio ex-
pressa; unde contra electum, vel provisum cri-
mina, vel defectum opponere non potest. Clem.
Non potest. eod. Notatur in d. cap. Qui ad agen-
dum. eod. in 6. s. Crimina. hoc tit. Sed in his re-
quiritur aliud speciale mandatum, ut dd. Jurib.
Et unum advertendum est, quod Procurator da-
tus ad negotia potest quencunque alium Pro-
curatorem constituere. c. i. s. fin. eod. in 6. Ju-
diciario tamen illud non conceditur, notat in l.
Mandata. C. Mandari, nisi aut lis fuerit contestata
ab ipso; unde fecus esset si à Domino fuisse
lis contestata. d. cap. i. s. penult. ubi notat eod. in
6. concordat l. Nulla. & l. Neque. & l. Penult. &
l. In causa. ff. eod. Vel nisi in rem suam datus
fit; quod declarat Gloss. in s. Sed illud. hoc tit. fa-
cit l. Illam. C. de Donat. & notat. in l. Plautius. ff.
ead. Vel nisi à Domino substituendi data fue-

rit potestas; hoc enim casu videtur datus ab ipso
Domino. l. Item. eorum. s. Decuriones. ff. Quod cu-
jusque Universi, nom. Et hoc casu etiam non ex-
pressam personam poterit eligere. capit. I. s. Èr-
go. eod. in 6. & de his omnibus loquitur tex. in d.
s. Sed & illud.

Quo ad Quintum. Procuratores revocantur
tacite, & expresse. Expressè si constitutus man-
datum revocetur. Tacite si Principalis constituto
Procuratore causam per se agat, vel alium Procu-
ratorem constitutat. s. Tamdiu. hoc tit. c. Si quem.
ead. in 6. l. Si quis. s. Julianus ff. eod. Hoc ta-
mén non procedit, si Procurator fuerit constitutus à te sub hac forma, quoties te abesse conti-
gerit; nam si postmodum per te ipsum causam
trätes; non propterea tamen Procuratorem re-
vocare videberis. s. Sed si eundem, hoc tit. nota-
tur in d. c. fin. eod. in 6. Verum hæc procedunt
in Domino, qui Procuratorem constituit. Ca-
terum si Procurator in eo casu, in quo potest,
alium Procuratorem substituat, non potest illum
revocare, nisi potest ei data sit. s. Hac autem.
b. r. c. Is qui. eod. in 6. & vide c. primum. eod. in 6.
Et nota, quod si Procuratorem constitutas vel ad
unum, vel ad plures causas, vel generaliter ad
omnes; & ipse in una, vel altero substitutas in
aliis Procuratoris officium poterit exercere. s.
Sed si cum. hoc tit. Et idem procedit in delegato
ab alio, quam à Principe ad universitatem cau-
farum. l. Cum Prator. s. i. de Jud. Quatenus tamen
supra dictum est, Procuratorem posse re-
vocari, notare debes, quod si Procurator sive
ante, sive post litis contestationem revocetur,
donec ignoretur revocatio vel a Juge, vel ab
Adversario, acta per hujusmodi Procuratorem
tenent, & valent. s. Ad hac. hoc nostro tit. c. Mar-
dato. eod. Hoc nihilominus limitatur, quando
Procurator specialiter est constitutus ad Matri-
monium contrahendum; nam, si antequam con-
trahat, revocatus fuerit; contractum postea Mat-
rimonium nullius momenti est, etiam non nondum
revocatio ad notitiam partium pervenerit: de-
ficit enim consensus illius, sine quo Matrimoniū
firmitatem habere non potuit. s. Non sit.
b. r. c. fin. eod. in 6. Sed utrum Matrimonium
contractum per Procuratorem sit etiam Sacra-
mentum? Est dubium magnum inter Theologos,
quorum rationes pro utraque opinione ego re-
tuli in meis Decisionibus de Matrimonio. Decisi.
4. num. 33. & seqq. ubi studiosus Lector videat.
Demum in s. fin. nota secundum modum, quo
quis Procurator esse desinit: Morte enim con-
stituentis desinit quis esse Procurator. Clem. fin.
ead. tit. Quod habet locum quandoque etiam
re non integra, ut expresse dicitur in dii. Clem. fin.
Item & ultimo revocatur Mandatum, quando
re integra constituentem poenitet; nam si res non
sit integra, sed Procurator mandatum accepit,
illud implere tenetur. cap. Licet. eod. in 6. Clem. i.
ead. ubi notatur s. At litteris. b. t.

Quo ad Postremum. Duæ oriuntur Actiones,
Directa, & Contraaria. Directa quidem da-
tur Constituent, & ejus hereditibus. Contraaria,
è contra, Procuratori, & ejus Successoribus. s.
Igitur. Inst. Civil. de obl. qua quasi ex contraria. s.
Is, qui exequitur. Inst. de Mandato, &c. Qui plura
scire desiderat de hac Procuratorum materia, le-
git novissimum, & eruditum Tractatum de Pro-
curatoribus, Auctore Fabio Golino, in quo omnia,
qua de illis dici possunt doce, & diligenter enu-
cleantur;

cleantur; prout etiam pacem Jordanum Tom. 3. lib. 14. tit. 2. ubi plene differit de iisdem.

T I T. III.

De Pactis, & Transactionibus.

CUM visum sit de Judiciis, & de Personis in Judicio agentibus, quoniam meticulosa Res est ad Judicium ire propter dubium eventum iurium, unde sèpè res deciduntur sine Judicio, Pacificando, seu Transfigendo; ob id nunc tractatur de Pactis; & Transactionibus; & ita in effectu continuatur hic in princ. Pro cuius tituli expeditione videbimus;

1. Quid sit Pactum?
2. Quid sit Transaction?
3. Quot sunt Pactorum species?
4. De quibus Rebus possit transfigi, pacificare?
5. Qui sunt effectus Pactorum, seu Transactionum?

Quò ad Primum. Pactum describitur, ut sit duorum vel plurim in idem placitum, atque consensu. Ita Vulpianus in l. 1. §. Est autem pactio. ff. eod. Et dicitur Pactum à Pactione, unde & pacis nomen appellatum est. d. l. 1. §. Pactum autem.

Quò ad Secundum. Transactione describitur ab eodem Vulpiano in l. 1. ff. de Transact. Ut sit de Re dubia, & lite incerta non gratuè facta Pactio. Et enim Transactione de sui natura requirit, ut aliquid detur, seu promittatur, aut remittatur. l. Transactio nullo dato. C. de Transact.

Quò ad Tertium. Variae sunt Pactorum species; sed ista duæ præcipue sunt: Vel enim alia dicuntur Pacta legitima, quæ sunt secundum Legis dispositionem; Alia illegitima, quæ à lege reprobantur, & inutilia sunt. l. Pacta, quæ contra. C. de Pact. Item pacta quædam in personam dicuntur, & sunt illa, quæ cum persona particulari sunt inita, nec personam egrediuntur. Quædam vero in rem nominantur, quæ fiunt rei consideratione DD. in Rubric. ff. de Pact. Et quando pacta sunt utilia, & quando inutilia, vide Goffr. in sua Summa in Rubr. de Pactis.

Quò ad Quartum. De omnibus rebus pacificis possumus, vel transfigere, nisi aliquæ sint, quæ prohibeantur: Unde etiam traditur pro Regula, quod regulariter pacta, inter quoscumque de re quacunque inita, sunt servanda. §. Et quidem hoc tit. c. Qualiter. ext. eod. de Pactis. l. Jurisgentium. §. Ait Prator. ff. eod. Excipiuntur tamen nonnullæ res: & Primo pactum non valet, si apponatur super re, quæ non est in rerum natura. l. Domum. ff. de Contrahent. empt. Item non valet pactum interpositum super aliqua re, quæ non sit in nostro comercio; unde liber homo, Res sacra, Religiosa, & Sancta non potest in pactum deduci. §. Idem Juris. Inst. de inut. stipul. l. Impossibilium. ff. de Reg. Jur. l. Inter stipulantem. §. Sacram. de Verb. oblig. Item cessat Pactum in collatione Rerum Spiritualium. cap. Quam pia l. q. 1. cum concord. Item Pactum de futura successione in Ecclesia Dei reprobatur. c. Accepimus. extr. eod. Item Pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis de Jure, vel de facto nullam inducit obligationem. §. Quod si. hoc tit. cap fin. ubi de hoc. ext. eod. Sed tamen quandoque Juramento fir-

matum valet, etiam si alias non valueret, ut si filia, dum nuptui traditur, cum Patre pacifatur, ut dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si Juramento vallatum sit, servari debet; quod alias de Jure Civili non valet. l. Pactum quod dotali. C. de Pactis. l. Pactum quod dotali. C. de Collat. Et §. eod. hoc tit. c. Quamvis. eod. lib. 6. Hoc fallit in casu. c. Si diligenti, de Foro compet. c. Tua, de Jure juram. & l. Non dubium. C. de Legib. Item si agatur de eligendo sibi successorem per Pactum in beneficio Ecclesiastico contra d. c. Accepimus, auctoritas Papæ potest facere, ut tale Pactum valeat, cap. Petisti. 7. quæst. 1. Et per Abb. in d. cap. Accepimus. Quamvis Papa non possit sibi Successorem eligere secundum Abb. in d. cap. Accepimus. Verum quia præter supradictas causas alias quamplures sunt, in quibus pactum non valet, ideò de his videndum est in cap. 1. & d. c. fin. eod. Ad idem etiam videndum est titulus in Institut. Civil. de inut. Stipul. Porro, quæ pacta fieri possunt in permutatione beneficiorum inter eosdem compermutantes; & quæ non? plenè ostenditur in meis Discordiis Forensibus de Beneficiis. Discord. 51. nec non de Jurisdictione. Discord. 51. quas Juvenem studiosum legere non pigeat, ut cognoscat, quæ Pacta sunt valida? & quæ Si-moniacæ?

Quod autem dictum est de Pactis, idem habet locum etiam in Transactionibus; ita ut de omnibus rebus regulariter transfigatur, nisi aliquæ prohibeantur. §. Transactiones. b. t. c. 1. extr. de Transact. Transactione autem non valet facta super re spirituali. c. Constitutus. cap. Super eo. & cap. Præterea. extr. de Transact. quamvis amicabilis compositio valeat etiam super re hujusmodi; ita traditur in d. c. Super eo. & ibi Abb. Nec super re litigiosa, nec super causa Matrimonii licitum est transfigere. cap. fin. de Transact. Quos enim Deus conjunxit, homo non separat. cap. Quos Deus 33. q. 2. c. Inter corporalia, de Translat. Pralat. & §. fin. b. tit.

Quò ad Postremum. Effectus Pactorum est, ut obligationem inducant: Nullus enim ea, quæ de labiis suis procedunt, debet facere irrita. §. Et quidem. b. tit. cap. Juramentis. 22. q. 5. Et alibi studiosè agendum est, ut ea, quæ promittuntur, opere compleantur. c. Qualiter. extr. de Pactis. Et hoc adeò verum est, ut etiam Indultis Apostolicis per Pacta potest derogari. §. Quod quidem b. t. cap. 1. de Pactis in 6. Quod habet locum non solùm in pacto, quod subsequitur Privilegium. cap. Cum Olim. de Praescript. Sed etiam de pacto antecedenti, nisi in Indulto fiat mentio de pacto, cap. ex multipli. de Decimis. Clem. Dudum. de Sepult. Transactionis autem effectus est, ut finem litibus imponat. c. 1. de Transact. Unde etiam Sententia æquiparatur. l. Non minorem. C. de Transact.

T I T. IV.

De Arbitris.

QONIAM, ut Judicia evitentur, sèpè evenit, ut partes communis consensu ad arbitros declinet, §. 1. supr. tit. prox. ob id nunc de Arbitris tractatur; & pro expeditione Tituli videbimus:

1. Qui sunt Arbitri?
2. Qui possunt esse Arbitri?
3. Quare in Arbitris committere possint?
4. Qua

4. Qua possint compromitti?

5. Quid sit Compromissum?

6. Quando expiret?

Quò ad Primum. Arbitri propriè dicuntur, qui nullam potestatem habentes cōsensu litigantium in Judices eliguntur; in quos compromittitur, ut eorum sententia stetur. *§. 1. hoc tit. cap. A Jūdibus. 2. q. 7. extat tit. de Arbitris.*

Quò ad Secundum. Regula est generalis, omnes posse esse Arbitros, nisi ratio specialis aliquos prohibeat. *§. Cāteri, hoc tit. cap. Iner corporalia. de Translat. Prał. l. 3. §. Tameſi. & l. Pedius, cum l. seqq. ff. eodem.* Prohibentur autem primo loco Servi, & Monachi, & Regulares. *d. l. Pedius. §. 1. cap. Monachi. & cap. De præsentium. 16. q. 1. Hæretici, Apostatae, Schismatici, Infideles, & Excommunicati propter proprium delictum. §. Sed neque, hoc tit.* Et quamvis non sint Jura, que de his exprefse loquuntur, attamen ex mente Jurium fere indubitate opinamur communiter, non posse hos Arbitros fieri, ut tradit Peruf. in suo Tractat. de Arbitr. lib. 4. cap. 6. & cap. 9. Item Laici super re spirituali regulariter non assumuntur, nisi eis sit Clericus adjunctus; vel in eos Auditoria Apostolica compromittatur. *§. Sed nec, hoc tit. c. Cum contingit. c. Per tuas, eod.* Et nota, quòd Laicus prohibetur esse Arbitr in re spirituali ratione honestatis; unde tollitus contrarium in d. l. Pedius; ubi Servus non potest esse Arbitr, etiam si alius habilis ei associetur: Cui contrario respondet: id ex eo esse, quia Servus est mere incapax; ita Abb. in d. c. Per tuas. Huc accedat, quòd neque Fœmina potest esse Arbitr, nisi hoc permittat regionis consuetudo. *§. Fœmina. b. r. cap. Dilecti, ext. eod.* Hoc autem, quod de consuetudine dicitur, intelligitur de Mulieribus præexcellentiibus, & nuptis Viris Principibus, ita quòd Principatus pertinet ad Virum: nam si Mulier haberet Principatum proprio Jure, tunc non indigeret consuetudine, sed esset Jure communi munita, ut per Abb. & Innoc. in d. cap. Dilecti. Et ex supradictis etiam adverte, quod Mulier non prohibetur judicare ratione incapacitatis, sed propter honestatem, quod patet ex eo, quia per consuetudinem potest id facere. *arg. c. Quanto. de Foro compet. & cap. Causam, de Praescript.* Et tandem observa, quòd etiam in Judicem ordinarium, vel delegatum possimus compromittere. *§. Sed est, hoc tit. cap. Olim. c. Innocuit. eod. cap. Nisi. de Præbend.*

Quò ad Tertium. Regula itidem generalis est, posse omnes proprias causas in Arbitros compromittere, dummodo sint atatis legitimæ, & plenum habeant Judicium; & possint de Re, seu Actione ad libitum disponere. Hinc Servus, Monachus, & similes compromittere non possunt. *d. cap. Monachi. d. c. De præsentium. 16. q. 1.* Et pleniū, quæ persona non possint compromittere, vide per D. Jo. Bapt. Peruf. in suo egregio Tractatu de Arbitr. in 2. libr. per tot.

Quò ad Quartum. Regulariter de omnibus causis potest fieri Compromissum, nisi speciali ratione aliquæ majores prohibeantur. Et primo prohibentur causæ liberalès. *c. penult. eod. l. Non distinguemus. §. De liberali, eod. Matrimoniorum. c. Causa in fin. de Restit. in integr. §. Quod autem, hoc tit. Filiationum. l. Abdicatis. C. de Patr. pot. Monachationum; ut per DD. in d. l. Non distinguemus. d. s. De liberali. Restitutionum. l. fin. C. Ubi, & apud quem d. c. Causa in princ. Criminales. d. c.*

causa, d. l. Non distinguemus. §. Julianus. Et in quantum hic dicitur de Matrimonio, intelligendum est de Matrimonio carnali; nam de spirituali clarum est, quod potest compromitti. *cap. Qui propter, de Elec. d. §. Quod autem.* Et de hac materia vide eundem Peruf. in d. suo Tractat. lib. 3. per totum.

Quò ad Quintum. Compromissum, quod est quædam species transactionis, & Judicium imitatur. *l. 1. ff. de Recept. Arbitr.* nihil aliud est, quam amicabilis quædam convention, qua difficultas arbitrio amici, vel amicorum communium decidenda committitur ex partium consensu, & voluntate. *l. 3. ff. eod.*

Quò ad Postremum. Solvitur Compromissum: Primò Sententia, quando scilicet de omnibus, de quibus compromissum fuerit, Arbitr pronunciavit. *§. Finiuntur, hoc tit. l. Quid ramen, ff. eod.* Secundò Temporis lapsu, quando scilicet terminus compromissi comprehensus re infesta labitur, *§. Lapsu boc tit. l. Si cum dies, ff. eod.* Item finiuntur Morte tam compromittentium, quam Arbitrorum, quam Arbitrorum, nisi specialiter in compromissu sit facta merito hereditum ipsorum compromittentium. *cap. Ex parte, eod.* Et quod dicitur de Arbitris habet locum, etiam si unus tantum mortuus sit, nisi aliud sit expressum in compromissu; nam expirat compromissum quòd ad omnes. *c. Uno delegatorum, ubi notatur de Off. delegat.* Verum quia multis aliis modis compromissum finitur; idèo de his plenissime poteris vide apud eundem Perufinum in dict. suo Tractat. de Arbitr. lib. 1. 3. per totum.

T I T. V.

De in Jus vocando.

Quoniam, si partes neque Pactionibus, neque Transactionibus, aut Compromissis concordes reddi possint, ad Judicium venendum est, cuius initium & in Jus vocatio, nempe Citatio. *§. Omnia, hoc tit. §. fin. Instit. Civil. de Panā tem. litig.* Ob id de hac materia in praesenti titulo tractatur; circa cuius explicationem videbimus:

1. Quid sit in Jus vocare?
2. Qui possint in Jus vocare?
3. Qui vocari?

4. Quibus ex causis vocatio nulla fiat?

Quò ad Primum. In jus vocatio est Juris exerciendi causa vocare. *l. 1. ff. eod.* Atque vocatio in Jus est principium Judicij, ut jam dixi.

Quò ad Secundum. Illi omnes possunt in Jus vocare, qui possunt in Judicio esse, & reverentiam non debent; quoniam qui reverentiam praestare debent, si vocant, tenentur prius veniam impetrare; ut est Filius, Libertus, & similes personæ *l. 4. cum aliquibus sequentib. ff. eod.*

Quò ad Tertium. Possunt itidem in Jus vocari hi omnes, cum quibus Judicium esse potest, & qui legitimam habent personam standi in Judicio. *l. 1. & tot. tit. c. Qui legit. pers. habent standi, &c.* Hinc pupillus, servus inutiliter vocatur. *l. 1. c. Qui legit. pers. l. Servus. C. de judicio.*

Quò ad Ultimum. Illud in primis est sciendum, neceſſariam esse vocationem in Jus, quia non potest aliquis non vocatus, & indeſensus damnari. *l. Absentem. ff. de Pan. l. De unoquoque. ff. de Re jud.* Attamen ista vocatione redditur nulla ex quatuor causis. Primo ex persona qualitate, veluti si quis vocetur compareare coram Judice non suo. *§. Fit aut. b. t. c. Ex litteris. De Offic. delegat.* Est

cap. fin. de Feriis; qui his versibus concluduntur:

Hec faciunt causas Festis tractare diebus;
Pax: Seclus admissum: Manumisso: Res peri-
tura:
Terminus expirans, Mora festis abesse volentis:
Cumque potestatis patria Jus filius exit.

De quorum versuum declaratione, Abb. & alii in d. c. fin. & nota, quod neque consensu partium præter has causas, processus factus tempore feriato potest tenere. d. §. Sed et si, d. c. fin. Est tamen verum, quod si Feriæ fuerint introductæ in gratiam hominum, possunt partes iisdem feriis renunciare; hujusmodi sunt feriæ messium, & vindexiarum. §. Aliud h. r. d. cap. fin. & ibi Abb. & alii. Item & operæ rurales ob necessitatem possunt exerceri. l. Omnes. C. eod. & Abb. in d. c. fin. Item nota, quod quædam sunt Feriæ repentinae, quæ de repenti inducuntur propter res propere gestas a Principe, vel propter nativitatem filii ipsius Principis, vel quia duxit uxorem; & haec quoque sunt observandæ, nec ipsis partes renunciare possunt. Gloss. in Clem. Sep. de Verb. signif. in Verb. necessitates. l. Sed et si per Prætorem. §. Feriæ ff. Quibus ex causis majores. Atque istæ Feriæ non possunt induci ab alio, quam a Principe. l. A. Nullo C. de Feriis. Histamen non obstantibus crederem, partes exercere posse actus omnes extrajudiciales & voluntariae Jurisdictionis; & ideo possint contrahere, manumittere, emancipare, & alia similia exercere sine peccato; nam quod ad hunc effectum aliud censemendum est de Feriis, quæ ad honorem Dei sunt inductæ, & de illis, quæ respiciunt Hominis. Facit l. Aditus. C. eod. de Feriis. Et de hac materia vide plenius per Abb. in d. c. fin. de Feriis.

Quarto vocatio fit nulla ex forma citationis, veluti si quis vocetur à Judice delegato, & in litteris non doceatur de delegatione; vel si Judex delegatus non habeat proprium auditorium, & in citatione locum, ubi citatus se exhibere debeat, non expresserit; vel si ultra duas dietas ipsum citaverit. Et nota, quod Dieta potest capi, vel secundum computationem legalem, prout pro quaque die citato viginti milliaria computantur. l. Vicena. ff. Si quis cautianibus. Gloss. in c. Nonnullæ de Rescript. Vel etiam secundum consuetudinem loci, prout pro quaque die certus milliarium numerus computatur. Et Gloss. in d. c. Nonnullæ tenet, quod in casu nostro Dieræ capiantur secundum loci consuetudinem: per rationes ibi per eam allegatas, & per Jura, que afferuntur. Et pro hac parte facit tex. in cap. Præsentis. §. Loca. de Præbend. in 6. & vide Gloss. in cap. Statutum. §. In nullo. in verb. Dietam. de Rescript. in 6. Sed de hac materia vide per Speculat. in tit. de Citat. §. 1. Item etiam fit nulla citatio, si aliquid in ea sit prætermisum, quod debuerit exprimi; ut puta causa, quare fit citatus cap. ultim. §. quæst. 2. Circa quod Judex debet esse circumspctus, ad hoc ne Judicia fiant illuforia. cap. Causam. de Judic. Bart tamen post tractatum de jurisdictione, ibi Casus, in quibus citatio non valet, præter supradictos casus, alios refert, in quibus citatio non valeat; ut est quando Judex, qui citat, evidenter non sit Judex. cap. Ex litteris. ext. de Offic. deleg. Si

Doct. Clericati, Tom. II, Lib. VIII.

H

Re-

Rescriptum Apostolicum non servatur. *c. Insinuante, de Off. delegat.* Si appareat Judicem esse inimicum. Si libertus citet Patronum. *3. quast. 3. §. Libert.* Ubiunque quis evidenter exceptione se tueri potest. *l. Non videtur. ff. de Jud.* Unde si dubium sit, debet comparere ad allegandum Privilgium *cap. Si duobus. extr. de Appellato l. Ex quaenque.* Si quis in Ius vocat, non ierit. *l. Si quis ex aliena. ff. de Jud.* Scias tamen secundum Bartolum in dicto loco, quod si citatio nulla sit, & citatus non defendatur, proceditur ad ulteriora. *l. Si res. ff. Judic. solvi.* Et hos omnes causas poteris videre in *cap. Si Episcopus. 3. quast. 2.* Quod si citatio sit facta rite, & iuste, debet citatus comparere, nisi fuerit legitime impeditus; ut si facto Adversarii fuerit impeditus, aut ad majus Tribunal vocatus; vel vinculis, aut infirmitate, vel aliis similibus causis detentus. *cap. Ex litteris. De in integri, refit. cap. Pastoralis. §. 1. de Off. deleg. l. Contra papillam. §. 1. ff. Si quis cau. l. Succurritur. ff. Quibus ex causa maijor. cap. Si Episcopus. d. 18. cum ibi not.* Et causa similes refert Speculator in d. tit. de cit. d. §. 1. & per Abb. in sua Practica *cap. 17. Vers. & mult. & per Felini. & alios in capa Cum olim. de Re Judic. & de his loquitur tex. in §. fin. hoc sit.* Est tamen verum, quod si hoc contingit, debet citatus mittere ad Judicem ad faciendam Fidem de Impedimento, ut per Abb. & alios in *cap. Querelam, de Procurat.* Quo facto si sententia feratur à Judice, non valet; ut per Abb. dicto loco, cessante autem impedimento debet comparere. *cap. Dilecti, de Dolo, & Contumac.*

Sed ne aliquam partem textus intactam relinquaremus, *ex §. Item in delegato;* nota, quid agendum sit a Delegato, si Jurisdictio ejus expirat in peregrinatio. Pone enim, quod Delegatus peregrinatio aliquem citaverit, & iste pro statuta die contumaciter se absentaverit, in hac specie, si post peregrinum durat Jurisdictio, in alteram diem aequitate suadente, Judex poterit expectare; nec tamen peregrinio clapsa pars contumax citanda erit, nisi Judex gratiam facere voluerit; quod in iure videtur, tantum Judicis concedi, ut in præjudicium alterius possit contumaci favere. *l. 1. c. Quomodo, & quando Judex. l. Si cum dies. §. Si quis ex litigatoriis. ff. de Arbitr.* Verum quavis Judex possit favere in ferendo sententiam termino constituto, non tamen potest ei favere in expensis, & sumptibus, alioquin de suo restituere expensas. *l. Sancimus. C. de Jud.* Quod sicum peregrinatio expiret Jurisdictio, tunc ne auctoritas ipsius Judicis frustra evanescat, si citatus non se præsentaverit hora, qua congrue procedi potest, ad executionem Judicis libere poterit procedere; concord. tex. in *cap. Consuluit. de Offic. deleg.* & ibi Abb. Qui ex hoc inferit, quod Canonicus citatus ad electionem faciendam certa die, debet comparere de manu, quia elec^{tio} solet fieri illa hora propter Missam Spiritus Sancti; ut notat. *in cap. Cum nobis. de Elect.* Itaque in casu nostro citatus certa die, debet comparere hora, qua Judex non solum potest, sed etiam solet Judicare: facit *l. Quod si nolit. §. Quia assidua. ff. de Hædis. edit.* & *cap. Ex litteris. de Constit. l. penult. de Justit. & Jur.*

T I T. VI.

De Dolo, & Contumacia, & in possessione.

Quoniam illi, qui in Judicium vocati non comparent, contumaciam incurvant, ob id nunc de Dolo, & Contumacia differunt, & pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Dolor?
2. Quid sit Contumacia?
3. Quis Contumax dicatur?
4. Quid Missio in possessionem sit?
5. Quomodo Contumacia puniatur?
6. Qui sunt effectus Contumacia?

Quo ad Primum. Dolus est Machinatio quædam ex mente adhibita ad alium circumvenientem, *l. 1. §. Dolum. ff. de Dolo.*

Quo ad Secundum. Contumacia est inobedientia ex proposito commissa contra Judicem, vel habentem Jurisdictionem; & interdum est crimen gravissimum. *l. Omne. §. Contumacia. ff. de Remilit.* Et haec definitio traditur hic in princ. & eam sequitur Aret. in Summa eod. & Abb. in sua Practicacap. 18. *Quis sit contumax?*

Quo ad Tertium. Ille dicitur Contumax, qui cum fuerit vocatus Juridice ad Judicium, nullo existente legitimo impedimentoo comparere negligit, aut si forte comparuerit, non dimissus discedit, ut hic in princ. Abb. in *cap. Consuluit. de Offic. deleg. Vers. & ideo.* Et adhuc ut contumacia incurvant, debet adversarius accusare. *l. Properandum. §. Et si quidem. C. de Judic. ubi Bald. l. Consentaneum. & ibi Bart. C. Quomodo. & quand. Judex.*

Quo ad Quartum. Missio in possessionem est Judice auctore controversi fundi apprehensio quædam, cuius virtute fructus ab eo, qui in possessionem missus est, percipiuntur; qui si forte ante annum male consummavit ab auctore, porrigit apud sequestrum. *cap. Dilectus. &c. Ab eo. ext. de Sequest. poss. & fract. §. Sed si missus. hoc sit.*

Quo ad Quintum. Variis modis contumacia punitur, ut in §. Hac autem, hoc tit. Abb. in *c. Gravem. de Sent. excomm.* Primo punitur litis damno, & cause amissione. *l. Contumacia. ff. de Re Judic.* Interdum punitur multa quadam *l. 1. ff. Si quis. Jus. dic. non obtemp.* *l. 1. ff. Si quis in Jus voc. non ierit;* & hæc duæ poenæ non habent locum nisi in vero contumace, ut per DD. in dict. *l. 1. §. fin.* *Si quis in Jus.* Quia autem si verus contumax, vel fictus? tractant Legistæ in *l. fin. de Refit. in integr. & in d. l. Proprandum. §. Si autem Reus. C. de Jud.* Interdum vero punitur refectio impensarum. *l. Sancimus. C. de Judic.* Aliquando rei sequestratione. *cap. 3. de Dolo, & Contum.* Interdum Actor mittitur in possessionem earum rerum, de quibus controversia est. *& fin. de Eo,* qui mittitur in possess. *cap. Quoniam frequenter. §. fin. Ut lito non contest.* Et tandem aliquando Ecclesiastica Censura innodatione ob contumaciam Reus convenitus afficitur. *d. c. Quoniam frequenter. c. 1. eod in 6.* Hoc tamen hodie est correctum per Concil. Trident. *sess. 25. in Decret. Reform. cap. 3. ubi statuitur, ad hanc poenam tunc demum veniendum est;* quando adversus Reos non potest nec realis, neque personalis executio fieri.

Quo ad Postremum. Varii sunt effectus Contumaciae præter poenas, de quibus supra dictum est: Et in primis efficit, ut mittatur Actor in possessionem earum rerum, de qui

quibus est controversia, ut dixi: Vel tot bonorum, quæ sint in patrimonio Rei, quot sufficiant ad debitum, si personalis instituatur Actio; & haec possessio fit custodias causa. d. cap. fin. de Eo, qui mittit. in poss. d. c. Quoniam frequenter. §. Illud quoque, hoc tit. Et si forte non compareat Reus post annum, Actor fit verus possessor. d. c. Quoniam frequenter. in §. fin. Et hoc in tantum est verum, ut etiam si ob potentiam Adversarii non potuerit Actor possessionem ingredi, aut illam amiserit, nihilominus pro vero possesso habeatur. §. Si tamen, hoc tit. c. Comingit. eod. Nisi reus dederit cautionem de stando Juri, nam tunc illic erit restituendus. c. Cum venissent. de Eo, qui mittit. in poss. Et etiam post annum poterit recuperare possessionem. §. Sed ne missus. hoc tit. cap. Pastoralis. §. Praterea. de Off. Ord. & Abb. ibi. Vel nisi iteret per ipsum Actorem, quominus possessionem ingrediaatur; quoniam paria sunt aliqua per me non fieri, atque per me stare, quo minus fiant. §. Idem Juris, hoc tit. cap. Imputari. de Reg. Jur. in 6. cap. Quia diversitatem. De concess. Præbend. Alter effectus est, ut excommunicatus forte propter contumaciam a delegato Princeps non posset absolviri ab Ordinario. §. Quær. hoc tit. d. c. Pastoralis. §. Praterea. de Offic. Ordin. quia Delegatus quod ad hoc est Ordinario major, c. Sane, de Offic. delegat. d. §. Praterea. Nisi in mortis articulo; ut dd. Jurib. c. Quod de his. de Sent. excommunic. cap. Sanctum. de Confer. d. 4.

Notandum tamen est, quod in causis beneficialibus non habet locum missio in possessionem; & ideo si quis super dignitate, personatu, vel beneficio Ecclesiastico obtinendo cum aliquo litigat, qui sit in possessione, ob partis adversæ contumaciam in possessionem mittendus non erit. §. Sed ista. hoc tit. c. Unico de eo, qui mittit. in poss. in 6. Hoc tamen restrinquit, ut habeat locum in beneficialibus tantum; unde si agatur de Rebus Ecclesiae non tanquam de beneficio, sed tanquam de proprietate, habet locum hæc missio. c. 1. Ut lit. non contest. cap. Dilectio. de Verb. signif. d. c. Unico de Eo, qui mittitur in poss. Ratio vero primi dicti est, ne hoc modo ad ea ingressus patet vitiosus. d. cap. Unico. Non enim iusti modi res possunt ex possessione haberri, sed solum ex canonica institutione. c. Legum. 2. q. 1. c. Ex frequentibus. de Instit. c. 1. de Regul. Jur. in 6. Nihilominus in beneficialibus etiam lite non contestata contra contumacem potest procedi. §. Licebit. b. t. d. cap. Unico. c. Quoniam frequenter. §. 1. Ut lit. non contest. c. 2. de Dolo, & contum. in 6. Unde etiam videtur tradi pro regula, quod ubi de remedio missionis in possessionem non est provisum contra contumacem absentem, potest procedi lite non contestata ad Sententiam definitivam. (Missio enim in possessionem est advenia, ut reus conventus, tædio affectus, veniat aliquando responsurus. d. §. Illud. cum concord. sup. allegat.) ut per Bartol. in Auth. Qui semel. C. quom. & quaud. Jud. Atque hoc etiam quandoque habet locum etiam in profanis negotiis; cum hac distinctione tamen; nam aut Reus est contumax? & tunc requiritur litis contestatio; & etiam debet liquere de causa; aut vero Actor ipse contumaciam incurrit? & hoc casu etiam lite non contestata, instante Reo, Judex & testes recipere, & sententiam ferre debebit. §. Quod interdum, hoc tit. cap. Prout. extr. eod. ubi notatur de aliis re-

Dicit. Clericati Tom. II. Lib. VIII.

mediis, quæ contra reum dantur; & de hoc tractat Bartol. in l. Consentaneum. C. Quom. & quand. Jud. cap. Causam; secundum communem intellectum, ext. eod. Ratio autem hujus differentiæ inter Reum contumacem, & Actorem est, quia major est contumacia Actoris, quam Rei; & ad hoc reducuntur omnes rationes, quæ adducuntur à DD. & à Gloss. in d. c. Causam. Tandem contumacia id efficit; ut Actor si non venierit in termino, ad quem Reum fecerit citari; debet Reo reficere expensas, & cavere de comparendo in posterum, alias non admittitur ad aliam citationem. §. Idem quoque, hoc tit. cap. 1. eod. in 6. Attamen quamvis plures sint poena introductæ adversus contumacem; una tantum infligenda est; & si contumacia excrescat, potest etiam ad alias procedi. §. fin. hoc tit. c. Prodest. 24. q. 5. l. fin. C. de Mod. mult. & Abb. in cap. 1. de Panis. Hodie tamen forma procedendi traditur per Concilium Tridentinum d. sess. 25. in Decret. Reformat. cap. 3. quod in Foro Ecclesiastico est omnino attendendum, & exactè observandum.

T I T. VII.

De Libelli conceptione, & oblatione.

Quoniam comparente Reo tenetur Actor libellum edere; ob id nunc de Libelli conceptione, & oblatione tractatur; & pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Libellus?
2. Quot sint Libellorum species?
3. Cui Libellus sit offerendus?
4. In quibus causis Libellus offerri debet?
5. Qua debet Libellus continere?

Quo ad Primum. Libellus nihil aliud est, quam brevis quædam scriptura, Actoris intentionem continens, & adversus Adversarium necessariò concludens; ut hic in princ. cap. Offeratur. 3. q. 3. Auth. Offeratur. C. de Lit. contest. & per Abb. in c. 1. eod.

Quo ad Secundum. Duæ sunt Libellorum species. §. Porro, hoc tit. Alii enim dicuntur Conventionales, alii dicuntur Accusatorii. Conventionalis Libellus est ille, qui in causis civilibus producitur, & quo petitur, ut Reus conventus ad solvendum, vel dimittendum, vel faciendum condemnetur. Accusatorius Libellus est ille, qui in causis criminalibus porrigitur, & in quo petitur, ut quis tanquam aliquid criminis reus condemnetur. Gloss. in c. 1. extr. de Libell. obl. & ita distinguit Speculator de Libell. concept. in c. Quot sunt species Libellorum. De Libellis accusatoriis non tractatur in nostro titulo, sed videbimus infra de Accusationibus; & de Jure Civili est textus in l. Libellorum, ff. de Accusat. & ibi latissime per Bart. tractatur materia; & est tex. de Jure Canonico in c. Legum. 2. q. 1. & c. Libellorum. eod. Caus. q. 8. Itaque in titulo nostro debemus tantummodo verba facere de Libellis conventionalibus.

Quo ad Tertium. Libellus Reo offertur ad hoc, ut ex ipsius inspectione possit Reus deliberare, urrum cedere velit, an contendere? atque si contendendum sit, ut Judex valeat despicer, quemadmodum à se concienda sit sententia. d. Auth. Offeratur. l. fin. C. de Fidei com. lib. DD. in l. Vinum. ff. Si cert. petat. l. Ult. fundus. ff. Communivid. c. Cum dilectus. de Ord. cogn. & est tex. hic in princip.

Quod ad Quartum. Regulariter in omnibus causis Libelli sunt offerendi; sed nonnulli sunt causas, in quibus Libelli solemnitas non est necessaria. Primus est in causis summaris, & in quibus proceditur sine strepitu Judicii. Clem. sapientia de Verb signif. Vel si causae sint viles. Auth. Nisi breviores. C. de Sent. ex brevilog. recit. Tertius sicut consensu partium suisset remissa haec solemnitas, vel si hoc de Consuetudine introductum sit, ut non detur Libellus. Sunt & alii plures Causas similes, quos refert Speculator in tit. de Libelli concept. in cap. In quibus causis, vel causis sit offerendi, Libellus, vel non in 3. par. sui Operis.

Quod ad Postremum. Libellus ab Auctore edendus debet continere nomen Actoris, & Rei, qualitatem actionis, & petiæ rei, & etiam nomen Iudicantis, quod non intelligas nomen proprium, sed nomen dignitatis, & officii; & si personali actione agendum erit, petendi quoque causa erit exprimenda; alias Reus responde-re non tenetur. §. Exprimet. hoc tit. latè per Hostien. in Summa eod. §. Quod continere debeat cap. Querelam. de Elec. Et si Libellus non contineat legitimam formam, eum poterit Iudex concer-pere, & destruere. cap. Sacerdotibus, & ibi Gloss. in verb. incendit. 11. q. 1.

Formam autem Libelli potes legere expressam in his versibus sequentibus:

Quis, Qui t. coram Quo, quo Jure petatur, & à Quo?

Rede compositus quisque Libellus habet.

Vel Clarius:

Conveniens nomen cum nomine Convenientis, Iudicis & nomen scribet, Causamque petendi, Et quascunque petet res, illas scribere debet. Oblato tamen Libello, danda sunt Reo dilatio-nes: ut deliberet, cedendum sibi sit, an contendendum? Acceptandus, an recusandus Iudex? & denique ut proponat, si quas habet, exceptio-nes. §. Oblato. hoc tit. de Auth. Offeratur: & ista Inducia remittuntur arbitrio Iudicis. Abb. in cap. Cum in veteri. Quint not. de Elec. Hoc tamen in-telligas de Inducis legitimis: quia enim propter calumniam petuntur, & ad Iudicium subterfu-giendum, non conceduntur; immo contra pe-tentem præsumptionem faciunt. cap. Nullus ext. de Præsumpt.

T I T. VIII.

De Exceptionibus, & Replica-tionibus.

Q uoniam ut supra diximus, oblato Libello, Reus potest excipere; quod sit vel ante litis contestationem, vel post item contestatam; ideo ut instruamur circa hujusmodi exceptions proponendas, ob id nunc de hac materia tracta-tur; & videbimus:

1. Quid sit Exceptio?
2. Quot eius species?
3. Quando sint proponenda Exceptions?
4. Quid sit Replicatio?

Quod ad Primum. Exceptio nil aliud est, quam actionis, seu intentionis exclusio; ut hic in princip. Quod declara secundum Abb. in Ru-bric. ext. eod. ut scilicet Exceptio dicatur actionis exclusio, quando in veritate competit actio, & eam per Exceptionem excludi oportet; ut cum promitto tibi, vel metu compulsus, vel dolo;

nam hoc casu mero Jure Civili ex stipulatione oritur actio; sed adverlus eam excipitur de do-lo, vel metu: ut in prime. Instit. Civil. de Except. Dicitur etiam exceptio exclusio Intentionis, quando actio in veritate non competit actori, agit tamen de facto; ut si petas à me decem, & ego excipio me soluisse; nam si hoc verum est, nulla tibi competit actio cum solutione ejus, quod debetur, omnis tollatur obligatio. In prime. Instit. Civil. Quib. mod. toll. obl. vide aliqua de hoc per Bart. in l. Julianus. ff. de Cond. indeb.

Quod ad Secundum. Exceptions sunt vel Dilatoria, quæ rem, & Judicium differunt, ut hic in princ. §. Appellantur. Instit. Civil. eod. Aut sunt Peremptoria, vel Elatoria; quæ scilicet totum Jus agentis perimunt, & semper agentibus obstant. §. Peremptoria. b. t. §. Perpetua. Instit. eod. Et scias, quod istæ exceptions ideo duplice nomine appellantur, quia inter se etiam differunt, ut per Abb. in sua Prædicta cap. 16. Ubi Peremptorias putat eas appellari oportere, quæ funditus, vel in totum perimunt, & tollunt obligationem ci-vilem, & naturalem; ut exceptio solutionis, & acceptilationis; quæ secundum eum ibidem de-fensiones potius, quam exceptions sunt appellan-dæ, quia actionis non sunt exclusivæ. Quædam vero sunt exceptions, quæ non perimunt, sed elidunt, ut pacti conventi, dol, metus, & has putat melius dici posse elisorias, quam per-emptorias; ita distinguit Abb. in loco supra alle-gato.

Rursus dilatoria quædam respiciunt perso-nam Judicis, quædam Agentis, quædam Rei conve-nienti; quædam vero Actionis, & caula qualitatem, ut hic in princ.

Personam Judicis respiciunt, quæ vel illius incompetentiā arguunt, vel de ipso suspicio-nem ingerunt. §. Personam. hoc tit. cap. Si diligenter & per tot. tit. de Foro Comperen. Et de hoc dictum est supra in tit. de Judic. dum egimus de Judicis recusatione; & est tex. in cap. Cum spirituali. de Ap-pellat. cap. Suspicionis. de Offic. delegat. & ha-declinatoria etiam appellantur. d. §. Personam. Aucto-ris partem illæ spectant, quæ ipsum non habe-re legitimam personam standi in Judicio demon-strant. §. Auctoris hoc tit. ut puta si quis per Mona-chum, vel Regularem, aut Clericum agere ve-lit. cap. i. de Syndic. c. Quiver. 16. quæst. 1. Item si quis tanquam Procurator, vel Syndicus, vel Tutor, vel Curator compareat; & illum Tuto-rem, aut Curatorem, Procuratoremve, sive Syndicum esse negetur. Bart. in l. 3. §. Defendi. ff. Ex quib. caus. in possess. eat. Velsua non interesse. Abb. in cap. Ex parte. de Testib. Vel audiui non debere protestetur, ut per Abb. in c. Quia frusta. de Iur. in fin.

Personam autem Rei respiciunt, veluti si quis abeo, qui alienam item defendit, de Judicato solvendo cautionem postulet. l. Qui proprio. §. Qui alium ff. de Procurat. l. Exigendi. C. eod. tit. Aut si ab Auctore se spoliatum esse Reus conven-tus coram Judice queratur, & ideo restitu-tionis beneficium implore. cap. Cum dilectus: ubi Abb. de Ord. cognit. Vel si auctorem ex legitima causa domum revocet, c. fin. de for. compet. l. 2. ff. de Judic.

Actionem autem, & Causam respiciunt: ut cum proponitur de ineptitudine, aut incerti-tudine Libelli, de litis pendentia. Bald. in l. Par-

emperiorias. in fin. C. sent. rescindi non posse. Felin. in c. Exceptionem eodem. Aut cum nondum diem solutionis venisse ostenditur. l. 3. in fin. l. Non. in fin. ff. Quando dies usfruct. cedat. Atque haec dilatoria præter supradictas causas ducuntur ex loco, ut quia non sit tutus. Clem. Pastorale. de Re Judic. Ex tempore; ut si nimis angustum tempus assignetur. 5. quæst. 2. cap. 1. & cap. Si primates; vel ex Ferius, &c. ut supra diximus.

Peremptoriarum autem exceptionum alia dicuntur peremptoria litis finitæ: quædam simpli- citer Peremptoria.

Peremptoria litis finitæ sunt, quæ litis impe- diunt ingressum, ut Transactionis, Jurisjurandi, & Rei Judicatae. cap. 1. & ibi Abb. de Transact. & notatur in c. fin. extr. eod. in 6. Jurisjurandi, sive sit pactum Juratum de non petendo, sive de non agendo, sive simplex Juramentum de non petendo; namque omni casu haec exceptio impedit litis contestationem; & haec ad Rescriptum, & ad processum apponi potest. DD. communiter, quos refert Perusius in cap. 1. de Lit. contest. in 6. Facit l. 2. de Jurejuran. c. Epist. Christi. ext. eod. de Jurejur. cap. Veniens. de Accus. Rei Judicatae, ab eo scilicet, cui fuit Jus dicendi. l. 4. §. Condemnatum. ff. de Re Judic. l. Non putavit. §. Non quævis. ff. de Bon. poss. contr. tabul. Ratio au- tem, quare hujusmodi exceptions impediunt litis contestationem, ea est, quia absolum vide- tur de novo Judicium incipere, quod Transac- tionem, Jurejurando, & Sententia semel finit decimum; ita dicit textus in §. Harum. h. t. Facit l. Causas. & l. Fratris. c. de Transact.

Cætera vero, quæ simpliciter peremptoria dicuntur, ut dolimali, metus, & paeti conveni- ti, non impediunt litis contestationem. §. Cate- ra hoc tit. cap. 1. & 2. de Lit. contest. in 6. Nisi no- toria sint, &, ut dici solet vulgo, manifestæ; ut per Abb. in capit. 1. de Oper. novi nunciatio- ne.

Sunt etiam alia exceptions, quæ mixtae, sive anomala dicuntur secundum Hostiens. in Summ. eod. §. Quæ sit exceptionem divisio? Et has Abb. in sua præf. cap. 62. Präjudiciales appellat. §. Sunt etiam hoc tit. §. Präjudiciales. Inst. Civil. de Action. Et de his not. per Abb. in cap. 3. De ord. cognit. Hu- jusmodi est exceptio consanguinitatis, causa restitutionis in integrum, exceptio Natalium, & similes, de quibus inferius videbimus.

Rursus exceptionum alia Perpetua sunt, alia vero Temporales, ut ff. eod. l. 3. Item alia Personales, alia Reales. Personales non transgre- diuntur personam, cui competunt, & omni- bus, qui ex persona illius convenientur. l. Excep- tiones. l. 2. & in princ. ff. eod. tit. & §. Rei.

Exemplum Temporalium est, ut exceptio paeti conventi ad Tempus, vel etiam exceptio Procuratoris; & hujusmodi exceptions tempo- rales dicuntur, quia non semper locum ha- bent, sed evitari possunt.

Exemplum Perpetuarum est, ut dolimali, Rei Judicatae; & si quid contra leges, & Senatus consulta factum esse dicetur; & haec dicuntur perpetuae, quia semper habent locum; & in quacunque parte Judicii possunt apponi. d. l. 3. Sed haec sunt dilatoria, aut peremptoria, ut ibi videtur est; quod etiam ex infra dicendis ap- parebit.

Exemplum Realium est, ut Rei Judicatae, do- li mali, Jurisjurandi, Quod metus causa; haec siquidem ad fiducijsuorem transeunt. d. l. Excep- tiones, l. 2. seconde. ff. eod. & haec Peremptoria sunt.

Exemplum Personalium est, ut puta quod Socius, vel Maritus non teneatur ultra id quod facere possit. l. Verum. §. 1. ff. pro Soc. l. Maritum. ff. Solutio Matrimonio, & alia. l. Sunt qui ff. de Re Judic. Haec exceptio non competit fiducijsuori. d. l. Excep- tiones. Sed haec omnes dilatoria sunt, & Temporales.

Quo ad Tertium. Scire debes, quod regu- lariter omnes dilatoria proponuntur ante litis contestationem. §. Haec vel. hoc tit. Edixi regu- lariter, quia quandoque etiam post item con- testatam opponuntur ut per Canonistas in d. c. Exceptionem. eod. & ex infra dicendis apparebit. Illæ autem, quas Declinatorias appellavimus, debent proponi ante omnem dilatoriæ exceptio- nem. §. Exceptionem. 3. quæst. 6. c. Pastorale. eod. cap. Inter Monasterium, de Re Judic. In cap. Quoniam contra, de Probat. Unde si excipiens aliam ex- ceptionem opponat; ut puta, quod Adversa- rius sit excommunicatus; vel aliam proposuerit exceptionem; tunc non potest declinatoriam fori proponere; ut quia videtur, in Judicem consensile. §. Item si quis testibus. 4. quæst. 3. cap. Cu- jus in agendo. 3. quæst. 8. & latè tractatur in cap. Inter Monasterium. de Re Judic.

Itaque Dilatoria ante litis contestationem de- bent proponi. d. cap. Inter Monasterium. cap. Pastorale. ext. eod. Excipitur primò dilatoria solutio- nis, quæ quamvis debeat proponi ante item con- testatam, tamen probanda est, postquam Actor fundavit intentionem suam. l. Exceptionem. C. de Probat. d. §. Exceptionem. 3. quæst. 6. Et etiam quandoque potest proponi in causa appellatio- nis. c. Cum Joannes. de Fide Instrum. l. Siquidem. c. eod. Et ne decipiaris, nota, quod dilatoria solu- tions dicuntur, quæ solutionem differt; ut ex- ceptio paeti conventi temporalis; item illæ ex- ceptions, quæ dantur quibusdam personis, ut non convenientur, nisi in quantum facere pos- sunt. d. l. Sunt qui. Secundo loco excipitur illa exceptio, quæ lite contestata Reo incipit com- petere. c. Infinuante. ubi DD. de Offic. deleg. d. c. Pa- storale: vel quæ postmodum ad ejus pervenit no- titiam; quo casu Jurejurando fidem facere de-bet, rem ita esse. §. Sed & lite. hoc tit. cap. Praes- tium. de Testib. & pleno habetur in d. cap. Pastorale. Et tandem excipuntur illæ exceptions, quæ judicium redderent nullum retro; cujusmodi sunt exceptio proveniens ex defectu mandati, cap. In nostra, & ibi Abb. de Procurat. Vel illa, quæ defectum Jurisdictionis arguit, ut ibidem. vel etiam exceptio incertitudinis Libelli, quæ licet sit dilatoria, poterit quandoque opponi post sententiam; videlicet cum talis est incertudo, & ineptitudo Libelli, quæ non concludit Jus agendi, nec super eo sententia formari potest, ut per Abb. in cap. Cum dilectus, de Empt. & vendit. Excipitur etiam exceptio illa, quod quis non convenientur, nisi in quantum facere potest; nam potest proponi post item contestatam; & etiam post sententiam; ne plus extorqueatur, quam condemnatus facere potest. l. Inter eos. in fin. ff. de Re Judic. l. In condemnatione. De Verb. signific.

Item excipitur exceptio excommunicationis, quæ in sua substantia dilatoria dicitur; quia ea probata Judicium, sive processus est nullus, sed actio remanet salva. *cap. Ad probandum, ext. de Re Judic.* Itaque hæc exceptio proponitur quandocumque, & ante litis contestationem, & etiam post sententiam. *c. Exceptionem, ext. eod. d. c. Ad probandum. c. I. eod. in 6.* Et hoc est speciale in hac exceptione, ne quisquam in periculum animæ excommunicato communicare compellatur, ut dictis Juribus. Et in hac exceptione propoundeda certa forma est servanda. *§. Sed cum. hoc tit. dict. cap. I. eod. in 6.* Ut scilicet, qui eam opponit, speciem illius, & nomen excommunicationis exprimat, & intra octo dies eam probet. *Quod idèo introductum est, quia malitiose frequenter opponitur; ut ibi, & in d. §. Sed cum.* Requiritur autem quod speciem excommunicationis exprimat, quia minor excommunicationis non excludit quem à Judicio. *cap. Engeltrudam. 3. q. 4. c. Si quem. de Sent. excommun.*

Hoc tamen verum est, quod si Actor appellavit à sententia, non potest excommunicationis oppositorum prætextu à prosecutione appellationis excludi. *Abb. in cap. Significavit. & in c. fin. eod. & in d. e. Pastoralis.* Et supradicta procedunt, quando Actori excommunicationis opponitur: ceterum si Reo opponatur, licet reconvenire non possit, tamen admittitur ad proponendum suas legitimas defensiones. *§. Reus. hoc tit. c. Cum inter. eod. cap. Intelleximus. de Judic.* ubi de hoc. Absurdum enim esset, si Actore impugnante, defensionis copia Reo denegaretur; quia sic multoties condenaretur absolvendus arg. *I. Absentem. ff. de Pénis.*

Peremptoria autem litis finitæ in ipso limine Judicii proponuntur, utpote quæ litis ingressum impedit. *§. Harum. hoc tit. cap. I. de Lit. contest. in 6. & ibi Gloss.* Quod procedit quando in vim declinatoriarum proponuntur. *Gloss. in d. c. I.* Aliæ vero Peremptoria posunt proponi quandocumque ante sententiam, sive etiam ante quam sit in causa conclusum; & possunt etiam protestari ante litis contestationem. *d. cap. Exceptionem. I. Exceptionem. C. eod. c. Auditio, de Præscript. c. De testibus. ext. de Testib. in fin. §. Cetera. b. t. Gloss. in d. c. Exceptionem. eod.*

Verum ab hac Regula excipiuntur quædam exceptiones, quæ etiam post sententiam proponuntur, ut exceptio Macedoniani, & Vellejani. *I. Tamen. ff. ad Maled.* Item fallit in qualibet peremptoria à Milite per simplicitatem omissa, nam eam post sententiam opponere potest. *I. I. c. de Jur. & fact. Ignor.* Quod etiam procedit in Rusticis, si non potuerunt peritos consilere; ut *I. Regula. §. Sed Juris. ff. de Juris. & fact. ignor.* Item Fideiussor condemnatus in solidum etiam post sententiam implorare potest mandari sibi actiones contra confideiussores alios. *I. Si fideiussores. §. Idem respondit. ff. de Fideiuss.* Item exceptio falsi. *c. Super eo, de crimine falso. I. Si Prætor. §. Marcellus. ff. de Jud.* Et si quæ sunt hujusmodi. Et plures casus ponit Accursius in *§. Appellantur. Instit. Civil. eod. & Speculator d. §. num. 14. eod.*

Quando autem tam Dilatoria, quam Peremptoria exceptiones probanda sint? dicas hoc modo. Quod dilatoria declinatoria sicut proponi debent in ipso litis exordio, ita quoque eo tempore probanda sunt: prius enim est, ut sciatur de Jurisdictione Judicis, & deinde ad consequentia procedatur: Verumtamen si per igno-

rantiam exceptiones hujusmodi omittantur, etiam post sententiam latam locum habent. *I. Ad probandum. de Sent. & Re Judic.*

Dilatoria vero proponenda sunt, & probanda ante item contestatam. *d. cap. Inter Monasterium. de Sent. & Re Judic. d. c. Pastoralis. eod. iii.* Limita in dilatoria solutionis, ut lupra dixi, quæ probantur postquam Actor intentionem suam probavit. *d. I. Exceptionem. C eod. iii.*

Peremptoria autem probantur, postquam Actor intentionem suam probavit. *dict. I. Siquidem. C. eod. I. Peremptorias. C. sent. rescindi non posse.*

Anomala autem exceptiones sunt, quæ propounderunt in eo casu, quando contendimus, Judicium nullum retro fuisse; atque ideo dicuntur Anomalæ, quia non sequuntur Regulam, vel naturam aliarum exceptionum: nam locum habent ante litis contestationem, post item contestatam, ante sententiam, & post; Ut sunt illæ, ne quis veniat, nisi in quantum facere potest, quæ Anomalæ dici possunt. Item exceptio non numerata pecuniae, & exceptio non soluta dotis. Ille enim Anomalæ dici possunt; quia, cum alias exceptiones objiciens probare debeat, quod opponit. *I. In exceptionibus. ff. eod. iii.* in predictis duabus fecus est, quia non is, qui excipit probare debet, sed qui petit. *I. 3. C. de non numerata pecun.* Quod verum est intra biennium. *I. In contraria, C. eod. iii. de non numerata pecun.* Et de exceptione non soluta dotis est textus in *Auth. de Temp. non soluta dotis. Collat. 7.* Et in his duabus exceptionibus illud mirabile est; quod per oppositionem ipsarum litis quoque contestatur, quod regulariter fecus est in aliis peremptoriis; ut per Goffred. in sua Summa, eod. de Except. n. 8.

Similes sunt, quæ opponuntur adversus testes; ut puta si quis Mevium examinatum infamem, excommunicatum, vel alias criminis offensam dicat; namque hujusmodi exceptiones neque dilatoria, neque peremptoria sunt. Dilatoria non sunt, quia non differunt processum super principali, sicut faciunt dilatoria: nec necesse est eas proponere ante item contestatam, sicut dilatoria. *d. c. inter Monasterium de Re Judic.* Non Peremptoria, quia non concernunt actionem, nec eius exclusionem, quod faciunt Peremptoria. *I. I. & 2. ff. de Exceptionibus.* Verum ista ante Sententiam proponenda erunt, cum ad naturam peremptiorum videantur accedere. *§. Sunt. & b. i.* cum, nisi per directum, faltem per obliquum peritant actionem; sublata enim probatione, remanet Jus partis inutile. *cap. Sapientia de Reputatio. Sponsa. argum. cap. Hermaphroditus. 4. q. 3.*

Et hic obiter nota, quod in hoc casu multum refert, an Testibus opponatur crimen, de quo nunquam alias fuerunt convicti; vel crimen, de quo fuerunt convicti. Primo enim casu exhibenda erit probatio; & probato criminis ordinaria cessante poena, convicti repelluntur à Testimonia perhibendo. In secundo vero casu testis, cui objicitur, debet se probare innocentem, alias repellitur. *§. Multum. hoc tit. c. I. ext. eod.*

Quorsum tandem Prajudiciales? Circa has dicas sic, quod Prajudiciales appellantur ex eo, quod alteri cognitioni prajudicium afferunt. Exempla habes in *§. Sunt etiam. hoc tit.* ut si quæ mulier Titum in Virum perat, qui ad elidendam mulieris intentionem, consanguinitatis excipiat exceptionem, qua probata, cum quæstio principalis perimitur, de ipsa est cognoscendum, ante quam

quam ad definitionem causa principalis procedatur. Item si petenti hereditatem objecta sit natalium exceptio. cap. I. de Ord. cognit. c. 3. eod. de Ord. cognit. & ibi per Gloss. Item si spoliatus excipiat de spolio; nam hoc casu probationes super spolio primitus erunt audienda, atque si fuerit probatum spolum, reus non cogetur respondere Positionibus, donec integrè restitutus fuerit. §. Sed eti. h. tit. c. Cum dilectus. de Ordin. cognit. Ratio autem hujus Decisionis est, quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis nos opponere debemus. cap. I. de Restit. Spoliat. in 6. Sunt tamen causi, in quibus hoc, quod hic dicitur, non habet locum, ut per Glōss. in d. §. Sed eti. & per DD. in t. 2. de Ord. cognit. Utrum tamen nota, quod si in criminalibus causis loquamur, hac exceptio debet opponi hoc modo, ut spolium dicatur factum ab Actore; & hoc iritendum est, ne calumniosè proposita causas Ecclesiasticas contingat impedire. §. Sed quia. hoc tit. t. i. de Restit. Spoliat. in 6. Alius enim Judge non debet supercedere in causa principali. Quod se-
cūs est, si in criminalibus opponatur; quia in hoc casu si Reus excipiens fuerit privatus per violen-
tiam ablativam, vel expulsivam, vel tota substantia, vel majori parte ipsius, proposita hujusmodi exceptione, quod spolium a tertio sit factum, pro-
cessus differtur, propositis pecunis expensarum, vel etiam Arbitrii, nisi intra dies quindecim objiciens exceptionem probaverit. §. In criminalibus, t. i. t. i. & ibi not. de Restit. Spoliat. in 6. Sed tamen verum est, quod in hoc casu à Judge potest etiam tempus indulgeri, infra quod restitu-
tionem Reus implorat; quo tempore transacto, nisi petierit restitucionem, & causam ad finem perduxerit, non obstante exceptione, poterit ac-
culari. §. Inter scholares. hoc tit. d. c. 1. §. Solet. de Restit. Spoliat. in 6. Et riota generaliter ad su-
pradicata, quod si Reus opponat exceptionem, que adversus se ipsum possit opponi; nullatenus talis exceptione est admittenda. §. Cavebit. hoc tit. c.
Nihil. 32. q. 6. cum pluribus seqq. & c. fin. d. 26. t. Judicet. 3. q. 7. Unde, si quis habens plura beneficia, de eadem pluralitate adversus alium excipiat; aut si perjurium, aut excommunicatio-
nem est objiciat, qui perjuravit, aut excommunicatus est, non est audiendus. d. §. Cavebit. c. Cum Ecclesiastica. hoc tit. Quod tamen verum est, si quis proprio nomine conventus excipiat; secus vero est, cum aliquis suam defendens Ecclesiam, excipiat. §. Hoc tamen. hoc tit. c. Dilecti. eod.

Secundò nota, quod quis potest propōnere non solum unam, sed etiam plures exceptiones etiam contrarias. §. Postremo, hoc tit. facit l. Nemo. ubi not. ff. eod. Quod intellige secundum Abb. in c. fin. in fine. de Relig. Domib. Ut scilicet procedat, quando aliquis proponit plures exceptiones contrarias eodem tempore non pure, sed sub conditione; veluti si excipiens dicat, propono talē exceptionem; & si hæc non procedat propono talē: ita irquit Abb. loco supra allegato; Et de alia declaratione vide Bart. in d. l. Nemo; quem refert Abb. in cap. Pastorale. eod.

Quo ad Postremum. Replicatio nihil aliud est, quam exceptionis proposita repulso, vel exclusio quædam: sicut enim exceptio excludit actionem; ita & Replicatio excludit exceptionem. §. fin. hoc tit. Unde sicut probata intentione Actoris, deinde probanda est exceptio peremptoria, ut supra diximus; ita probata exceptione Repli-

catio probanda erit. e. illud. de Prescript. & Goffr. in Summ. de Probat. n. 14.

Hucusque compendiosè dicta de Exceptionibus deserviunt ad generalem earum cognitionem consequendam. Ceterum, ut specificam intelligentiam omnium, & singularum Exceptionum studiosus Lector percipiat, legat ea, quæ traduntur ab Oinotimo, à Pichardo, & à Nicolio in Lib. 3. Instit. Civil. tit. 8. de Exceptionibus; & abundanter à Pace Jordano Tom. 3. lib. 14. tit. 23, & novissime à Carolo de Graffis in suo eruditissimo Tractatu de Exceptionibus, in quo earum quadraginta tres species exponit, & declarat. At non bene discuntur, nisi Forum practicetur.

T I T. IX.

De Mutuis Petitionibus.

Quoniam petitiones, quæ vicissim à Reis solent proponi, habent speciem quandam Exceptionis; ob id nunc de ista materia disseritur; & pro expeditione tituli, videbimus:

1. Quid sit Mutua Petitio?
2. Quando Reconvenio sit facienda?
3. Coram quibus Judicibus fieri possit?
4. In quibus causis locum habeat?
5. Qui possint reconvenire?
6. Qui sunt Reconventionis effectus?

Quo ad Primum. Mutua petitio, ut nomen ipsum significat, est petitio facta hinc inde; & ex parte Actoris dicitur. *Conventio*: ex parte vero Rei *Reconvenio*; quoniam Reus conventus vicissim Actorem convenire videtur; ut notat Abbas in Rubr. extr. eod.

Quo ad Secundum. Proposta actione ab Actori, & oblatio libello, si forte Reus Jus habet conveniendi ipsummet Actorem; tunc potest ipsem Reus suam reconventionem proponere, ut not. in cap. Sap. de Sent. excomm. Et debet reconvenio proponi illico postquam fuerit Reus conventus. c. 1. eod. §. *Proposita*, hoc tit. c.

Quo ad Tertium. Reconvenio potest fieri coram quocunque Judge Ordinario, vel Delegato. d. cap. extr. eod. c. Diffendia. §. Reus, de Script. in 6. §. Nec solum. hoc tit. Hinc fit postea, quod ipsem Reus interdum vocat coram Judge seculari personam Ecclesiasticam, quam alias vocare non posset. Glossa in c. 1. extr. eod. Cuius enim quis in agendo observat arbitrium, eundem habere contra se Judge in eodem negotio dignari non debet; ut hic in prime. c. 1. §. Cuius. 3. q. 8. & l. Cum Papinianus. in fine. C. de Sent. & Interl. omni. Jud. Unde etiam Actoris, & rei convenientis æqualis debet esse conditio in Judge; & ideo si causa appellatione remota committatur, si Reus Actorem reconvenenterit; uno, eodemque Jure circa appellationis remedium, uterque censendus erit. §. Utriusque, b. tit. cap. fin. ubi Abb. eod.

Verum coram Arbitris non habet locum reconvenio; Ratio est, quia isti non possunt juri dicare nisi de his tantum, super quibus in eos compromissum fuerit. §. de Arbitris. hoc tit. Nec habent Jurisdictionem à Jure, sed tantum noti-
onem. l. Prætor. ff. de Re Judic. Abbas in cap. Cum dilectus. de Arbitris. & in c. 1. eod.

Quo ad Quartum. Reconvenio habet locum in omnibus fere causis, excepta causa Depositi, & exceptis criminalibus. §. fin. hoc tit. c. fin. extr. eod. l. Si quis vel pecunias. C. Deposit. Item exci-

excipiuntur causæ spirituales, cùm non possit Reus conventus coram Judice Laico in causa spirituali Actorem reconvenire; ut sunt causæ Jurispatronatus, Decimarum, Matrimonii, & humusmodi. §. Interdum. b. t. c. Ex tenore. & c. Si diligenti. De Foro compet. c. Quanto. de Judic. c. Tua, I. & 2. De Decimis.

Quò ad Quintum. Regula generalis est, omnes posse reconvenire, exceptis his, qui sunt excommunicati, licet possint excipere, ut vidimus titulo præterito. Ratio ea est, ne quod in defensionis remedium sustinetur, ad impugnationis materiam extendatur. §. Idem Juris. b. t. Innoc. in c. Si vere, de Sent. excom. & per Abb. in c. Cum inter. de Except.

Quò ad Postremum. Reconventionis effetus est, quod hac via, atque ratione potest Reus conventus suum Jus consequi. Alter est effetus; ut virtute Reconventionis efficiatur Judge competens, qui non est Judge. d. c. I. & c. 2. extr. eod. d. l. Cum Papinianus. & Authent. Consequent. C. de Senten. & Interloc. omn. Judic.

T I T. X.

De Restitutione Spoliatorum.

Sicut in illis casibus, quos supra titulo proximo exposuimus, non habet locum Reconventionis; ita quoque non permititur quoties quis conqueritur de Spolio; nam ab Adversario suo non potest conveniri. §. I. hoc nostro tit. & ideo de hac materia tractatur in titulo nostro, pro cuius expeditione videbimus:

1. Quid sit Spoliatio?
2. Quod remedium habeat Spoliatus?
3. Quando Restitutio facienda sit?
4. Qua sint restituenda.

Quò ad Primum. Spoliatio à possessione rei immobilis est violenta, & injuria/osa dejectione, vel mobilis rei ablato: diciturque violenta; quoniam si concurrat consensu, spoliatio locum non habet. c. Accepta. extr. eod. & notat in c. In litteris. eod.

Quò ad Secundum. Quotiescumque quis spoliatus est, habet remedium Restitutio, ut in pristinum statum reducatur, quod in tantum verum est, ut debeat omnino restitutio fieri, & spoliatus possessionem recuperare. c. I. cap. 2. extr. eod. Et debet recuperare actu ipso; nec sententia sola sufficit, ut not. in cap. Cum aliquibus. de Sento. & Re Judic. c. Episcopio. §. I. 3. q. 1. §. Nec restitutionis. eod.

Quò ad Tertium. Est facienda Restitutio semper ante principalis causæ ingressum, cuiuscunque generis sit ipsa causa, & quodcumque fuerit Judicium intentatum. §. Sed eti. hoc tit. c. Omnes. 2. q. 2. & c. Nullus. & per tot. 3. q. 1. Reintegranda. & per tot. Et hæc restitutio fit ad omnia, non solum ad damna, & expensas passas post spoliium; sed etiam ad factas in convenientiis amicis, & parandis armis, ab eo, qui propulsavit vim incontinenti; & sic ab eo, qui nunquam perdit possessionem. I. §. Vim vi. I. 3. §. Cum igitur, ff. de vi. & vi armat. & ibi Bart. Dicitur ante ingressum ex ea ratione, quia si proponitur exceptio Spolii, non cogitur Reus respondere Actori, nisi fuerit restitutus, ut habetur in c. In his. & in c. Conquerente. eod. tit. Et notandum est, quod quis dicitur etiam est spoliatus, cùm fuerit possessione privatus à Judge, qui sententiam nullam tulit, vel non servavit Juri ordinem,

vel est Judge incompetens. §. Spoliatus, b. t. DD. in d. cap. Conquerente. & in c. Causam Matrimonii, de Off. delegat. Item etiam spoliasse intelligitur, qui mandavit spoliari; aut ratum haberet spoliū suo nomine patratum; vel si in id vitium spoliatori succedit, ut quia rem indebit occapatam scienter recipiat. §. Is quoque, hoc tit. & in cap. Cum ad sedem ext. eod. & in l. I. §. Quories. ff. de Vi. & vi armat. Unde etiam is ad restitucionem obligabitur. Ita notatur in d. c. Cum ad sedem. Et hujus occasione nota, quod si quis sponte post spoliū renunciaverit, non per hoc impeditur Restitutio; & hoc optima ratione, quia non est verisimile, quod sponte proprio Juri renunciaverit, qui renunciat spoliatus. §. Illud quiescitum, hoc tit. cap. 2. extr. eod. Quod secus est, siante spoliū facta sit hujusmodi renuntatio. §. Testes, hoc tit. c. Accepta, ext. eod. Et hic est unus casus exceptus à regula.

Secundò excipitur casus, quando contra excipientem de spolio opponitur de alia spoliatione. cap. fin. de ord. cogn.

Tertiò si excipiens eodem tempore super spolio disceptari conserferit. c. I. eod.

Quarto si spoliatus in petitorio ante restitucionis postulationem succubuerit, ut per Legitas in l. Naturaliter. §. Nihil commune, ff. de Acquirenda possessione.

Quinto excipitur, quando spoliator, non per contumaciam, vel per dolum absit; nam si eo absente voluerit Actor probare spoliū, & certus terminus sit ipsi spoliatori præfixus, intra quem spoliatus sit restituendus, hoc casu si Reus intra illud temporis spatium sese Judici exhibere non possit, nihilominus spoliatus non erit restituendus. §. Item si. hoc tit. cap. Consultationibus. de Officio deleg.

Sextò excipitur casus, quando contra agentem spolio, opponitur exceptio, per quam concludatur, illum non possedisse; nam hoc casu differenda est restitutio, donec de tali exceptione cognoscatur. §. Sed eti. h. t. Ubi traduntur exempla in Laico, qui spiritualia possidere non potest. c. Causam. de Praescript. Et in Sacerdote, qui non potest habere uxorem; & hanc exceptionem possimus opponere tam ad possessorium, quam ad petitorium. Abb. in cap. parte. eod. fin. extr. eod. facit quod ad hoc notat Bald. in tit. de Pace Constant. in vers. restituitur. Et ex hoc inferunt DD. quod exceptio specialis reservationis beneficij impedit restitucionem, etiam spoliatus justificare possit possessionem titulo colorato, quia reservatio Apostolica inficit titulum, & possessionem: c. Si eo tempore de Elect. in 6. Rot. Roman. decif. 3. alias 16. hoc tit. in novis. Et Abb. in c. In litteris. num. 28. eod.

Septimò: Excipitur casus, quando pro Spoliatore militare Juris præsumptio, nam etiam hoc casu Spoliatus ante omnia non est restituendus: exemplum habetur in §. Quinimmo. hoc tit. c. fin. eod. in 6. Quod intellige quando Præsumptio non solum ostendit injuritiam possessionis ex parte spoliari, sed etiam justificat possessionem spoliatoris. d. cap. fin. De aliis intellectibus vide Gloss. in d. §. Quinimmo. in verb. militar. Item in casu cap. significasti de Divortiis, ubi notoria fornicatio uxoris privatam restituzione. Item spoliatus illico non restituitur, si hæresis labe pollutus deprehendatur. cap. Quo jure. d. 8. §. I. 13. qu. 1. Ratio est quia hereticus nihil potest possidere. c. I. & 2. 23. q. 7. Vcl.

Vel, si facta restitutione, animæ periculum immineret, ut puta quis quis spoliatus est uxore, quæ excepit de consanguinitate in gradu prohibito, quia potest timeri de illicita copula, incertusaque. cap. Litteras. eod. Gloss. in c. primò. eod. vel si scandalum timeri possit, quæ habentur in S. Plures: ita not. in c. In primis. 2. q. 1. & in Summ. 3. qu. 1. & per Felin. in cap. Nihil. de Prescript. Prater hos multi sunt etiam causæ hujusmodi, de quibus tractant Legistæ in l. Naturaliter. §. Nihil commune. ff. de Acquir. possessione.

Quò ad Postremum. Restituenda sunt omnia illa, quæ spoliatus habuisset, si non fuisset ejectus: & plane hoc intelligendum est, ut habeat spoliatus a die spoliationis omnes proventus, utilitates, commoditates, & demum omne interesse, quod consecutus fuisset, nisi spoliatus esset. l. 1. §. Ex die. & per totam legem ff. de Vi. & vi armat. Et etiam supra tetigi. Et

Pro corollario hujus Rubricæ nota in §. fin. quod in odium spoliatoris introductum est, ut spoliatus suspenso petitorio, possit intentare possessorum, si tamen nondum sit renunciatum, vel conclusum in causa. d. §. fin. b. t. c. Pastoralis. extr. de Causa. poss. & prop. Quòd si conclusum sit in causa, vel renunciatum, qui intentavit petitorum, non poterit possessorum uti, nisi causa decisa. arg. cap. Querelam. de Elect. Et hic nota differentiam inter petitorum, & possessorum: etenim qui intentat petitorum, dicit se dominum, & dominum petit; qui vero intentat possessorum, per illud interdictum possessionem petit. Sed in hoc non insisto, quia est materia ampla, & eam per tractant Doctores in d. l. Naturaliter. §. Nihil commune. ff. de Acquir. possess.

Sed queret aliquis. Quid proderit redire ad possessorum, cùm Sententia super proprietate trahat ad se Sententiam super possessione? c. Cum dilectus. de Causa. possell. & propriet. Sed responde, quòd potest prodeſe quòd ad fructus, quos recuperat a tempore dejectionis. d. §. Ex die. Item quia ex quo habuit possessionem, habebit commodum retentionis, nisi adversarius proprietatem probaverit. l. Res alienas. ff. de Rei Vindic. Et quia si spoliator rem petat, potest ei objici, quod amisit jus, quod habebat; per l. Si quis in tantam. c. Unde Vi. Et quia hic sit mentio conclusionis in causa, & renunciationis, scias, quòd secundum Innocentium, & Abbatem in d. cap. Pastoralis, tunc dicitur quis renunciare, cum renunciat probationibus facti; concludit autem, cùm renunciat probationibus tam facti, quam allegationibus Juris: & de hoc videndum est Felin. in c. Cum dilectus. de Probat. & per Dec. in c. 1. de Jud. De hac materia, qui plura scire desiderat, legat Pacem Jordanum Episc. Tragurien. in Tom. 3. lib. 14. tit. 12. ubi eam examinat, & declarat; & quidquid in Praxi occurrere potest, iuribus, & auctoritatibus demonstrat. Sed pro perfecta Intelligentia Praxis est necessaria.

T I T. XI.

De Litis Contestatione.

Hucusque dictum est de iis, quæ Præparatoria Judiciorum sunt; nunc perveniamus ad ea, quibus ipsum Judicium constituitur; & quia Judicia constituuntur per Litis contestationem, merito de ea tractatur in titulo nostro: pro cuius explicatione tituli, videbimus:

Doct. Clericati Tom. II. Lib. VIII.

1. Quid sit Litis contestatio?
2. Qualiter fiat?
3. A quo fiat?
4. Qui sint eius effectus?

Quò ad Primum. Litis contestatio est Judiciorum quasi fundamentum quoddam, quod prætermitti non potest, ut hic. in princ. cap. Ex parte. 2. de Verb. signif. c. Relatum. de Offic. delegat. Et potest dici, quod sit Hinc inde apud Judicem negotii principialis facta narratio, ut not. Goffr. de Lit. contest. Quamvis à quibusdam impugnetur, ut apud Marant. in Specul. Parte 6. de Lit. contest. n. 5.

Quò ad Secundum. Litis contestatio fit per Petitionem in Judicio propositam, & congruam Responsionem sequutam, animo contestandi lititem factam, cùm Judex per narrationem negoti causam audire cooperit. §. Ea verò. hoc t. c. Unico, eod. cap. Dudum. de Elect. l. 1. c. eod. Et nota, quod debet fieri Judge pro tribunali sedente; ut per Abb. in d. c. Unico, in ult. notab. & in c. Causam. de Appell. in princ. Unde infertur, quòd si quis positionibus simpliciter respondeat; aut peremptoriam exceptionem proponat, per hoc nequaquam est facta Litis contestatio. d. c. Unico, ubi redditur ratio, quia qui ponit aliquid dictum, vel factum, nihil petit ab Adversario, nec etiam ostendit per hoc velle agere; & ita per hoc non posset fieri sententia condemnationis, vel absolutionis, cùm nihil petitum sit per positionem, sed ostendat aliquid esse factum, vel dictum, vel promissum; & sententia est ferenda secundum modum agendi. c. Qualiter. de Accusat. alias rationes vide per Abb. in d. cap. Unico in princ.

Quò ad Tertium. Litis contestatio fit per principales personas, vel etiam per Procuratores, Tutores, Syndicum, aut personam similem. §. Fit autem, hoc tit. c. Cum ad Sedem. De Ref. Spoliat. c. Cum causam. de Juram. calum. Item per Advocatos, nisi enim illorum responsio fuerit statim revocata, per eam lis contestata dicitur. §. An Advocati, hoc tit. c. Cum causam. de Appellat. Hæc autem Litis contestatio habet locum non solum, quando per actionem Judicium instituitur, sed ubicunque Judicis officium pro actione proponitur. §. Nec solum. b. t. c. fin. de Off. Jud. Quod tamen secundum Abb. in d. c. fin. intellige procedere, quando principaliter imploratur Officium Judicis; cùm distinctione tamen: Nam aut sit super jam, liquido, ita quod non est necessaria causæ cognitio; & tunc non debet fieri Litis contestatio. Exemplum cùm filius petit alimenta à patre, vel contra, debet enim de plando procedi. l. Nequaquam. §. De plando. ff. de Off. Procons. Vel cùm petitur executio sententia à Judge, qui judicavit: Aut petitur super non liquido; & tunc aut Adversarius, & certus est, & praefens, & procedit, quod dicitur in d. §. Nec solum. & in d. cap. fin. Ubi datur exemplum, quando petitur restitutio in integrum adversus contractum: aut Adversarius est absens, & certus, & tunc si aliquid petitur dari, vel in præjudicium partis, & tunc à parte debet fieri contestatio, ita not. in d. cap. fin. Aut non petitur aliquid dari, vel fieri: Exemplum cùm minor vult abstinere ab hereditate adita, & hoc casu potest procedi lite non contestata. Auth. Si omnes. c. Si minor ab hereditate abstin. Quod procedit etiam si adversarius sit incertus.

I

Quò

Quod ad Postremum. Multi sunt effectus litis contestationis. Et Primus ut ea sequentia litigantes subjicuntur Judicis potestati. d. c. Relatum. c. Inter Monasterium. de Sent. & re Jud. Secundus est, quod via præcluditur exceptionibus dilatorii. d. c. Inter Monasterium. l. Pomponius. f. Rati de Procurat. Tertius est, ut actiones perpetuentur. l. Ordinata. de Lib. caus. l. Si cum. §. Qui injuriar. ff. Si quis caut. Quartus, ut præscriptio interrumptatur. l. More. C. de Rei vindicat. l. Sicut. ubi Baldus. de Praescript. 30. vel 40. annos. Quintus est, ut constituantur Adversarii in mora; ita ut teneatur ad fructus. l. Certum. de l. Mora. C. de Reivindic. l. Litigator. C. de Fruct. & lit. expens. Sextus, ut non possit revocari mandatum Procuratorum, postquam lis est contestata, nisi certis de causis. l. Post item. ff. de Procurat. Septimus, Testes possunt recipi, qui alias examinari non valent. §. hoc nostro. It. Ut lit. non contest. per totum. Nisi cum civiliter agitur, & timetur probabilitas de morte testium; vel diuturna absentia, nam etiam lite non contestata possunt testes examinari. §. Admonendi. hoc tit. Ita Doctores in c. Quoniam frequenter. Ut lit. non contest. Unde nota, quod quando criminaliter agitur, quia tractatur de magno præjudicio, nunquam recipiuntur testes ante item contestatam. cap. Epiphanius. s. quast. 6. & l. fin. C. de Probat. Sunt & alii effectus, de quibus tractatur in d. cap. Quoniam frequenter. Et per Speculat. init. de Tefib. §. Nunctractemus. Et adverte in materia testium, quod quando quis examinat testes ad perpetuam Rei memoriam, debet intra annum convenire adversarium, vel examen denunciare; alioquin attestations sic recepta non valebunt. §. Debet tamen. inf. hoc tit. c. Plerumque. de Rescript. cap. Pastoralis. de Offic. Ord. Et generaliter scias, quod ubicunque Libellus non exigit, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, litis contestatio non est necessaria, quod ex supradictis patet §. Finali. hoc nostro titulo. Quemadmodum etiam haud obscurè notatur in d. cap. Quoniam frequenter. Ut lit. non contestat. De hac eadem materia plene differit præcitat. Pax Jordanus in d. tom. 3. lib. 14. Tit. 5. & 6. ubi studiosus recurrat.

T I T. XII.

De Juramento Calunniae.

Quoniam publicè interesse videtur, ut lites non instituantur injustæ, idcirco statutum est, ut teneantur litigatores jurare, quod justam credunt habere causam litigandi; ob id nunc de hac materia tractatur. Et protituli expositione videbimus:

1. Quid sit Juramentum Calunniae?
2. Qui jurare debeant?
3. Quando sit praestandum tale Juramentum?
4. In quibus causis?
5. Qui sint effectus?

Quod ad Primum. Juramentum calunniae est affirmatio cum Religione, qua quis se justam habere causam litigandi confirmat. l. 2. §. 1. C. cod. atque in se continet quinque capitula. Quod jurans credit, se justam causam habere. Quod interrogatus non negabit, quod verum credit. Quod non utetur scienter falsa probatio. Quod dilationem non potet in fraudem.

Quod nec dedit, nec dabit, nec promisit, nec promittet aliquid pro causa, nisi quibus leges dari permittunt; l. 2. circa princ. & Auth. Principales. C. eod. & notat Glos. in cap. 1. ext. eodem. Speculator tamen in §. Nunc videamus. eod. consultuit, quod omittatur illud capitulum de dilatorii frustratoris, non perendis; alias enim raro eveniet, quod litigantes non sint perjurii, quod Abb. probat. in cap. 1. eodem.

Quod ad Secundum. Juramentum hoc præstatur regulariter a principibus personis, nempe ab Actore, & Reo. de Auth. Principales. c. ult. extra hoc eodem tit. Jurant etiam Procuratores, & Syndici. cap. Cum causam. eod. cap. 2. §. 1. eod. in 6. Et hoc Juramentum a Procuratore, vel Syndico emittitur in animam propriam, non in animam Domini; Procurator enim non debet causam injustam suscipere. l. Rem non novam. C. de Judic. de quo habetur inc. 1. eod. in 6. Roma. deci. 1. alias 37. incipit. Quidam Procurator; & deci. 2. hoc tit. in novis, qua ita interpretatur d. cap. ult. Et quandocunque a Judice potest exigi, secundum quod magis expedire viderit. §. Et non tantum, hoc tit. d. cap. 1. eod. in 6. Item Tutores, & Curatores tale Juramentum exhibent. l. 2. §. Quod observari. C. eod. tit. Et idem dicitur de his, qui præsent Municipiis; nam etiam ipsi, vel major pars ipsorum jurare debent. d. 1. 2. §. Hoc l. Municipibus. ff. de Cond. & demon. facit tex. in c. Imperator. eod. Item Oeconomi. cap. In pertractandis. ext. eod. Jurant Actores, & defensores Universitatem. c. Cum causam ext. eod. Jurat Episcopus etiam in causa Ecclesiæ, si per se ipsum agat propositis, sed non tactis Scripturis. cap. Ult. ext. eod. Auth. Sed Judex. C. de Episc. & Cleric. Est tamen tex. in cap. 1. ext. eod. ubi dicitur, quod nullus Clericus in consulo suo Prælato potest jurare de calunnia, nisi agatur de causa sua propria, quo causa non gaudet huiusmodi Privilegio; quod etiam extenditur ad Episcopum, vel alium Prælatum inferiorem, ut colligitur ex d. cap. 1. Unde videtur dicendum, quod Episcopus non possit jurare irrequiso Romano Pontifice; attamen de confuetudine potest procedere contrarium; ita ut, sicut Episcopus in consulo Romano Pontifice: ita inferiores Prælati, & Clerici non consulo Episcopo, poterunt jurare: ita traditur in d. cap. 1. & Abb. ibi.

Quod ad Tertiuum. Ut habetur hic. in princ. proponitur tale Juramentum in ipso litis exordio; tunc enim verè lis incipit. not. in l. 1. §. 1. ff. Si quis Iudicen, non obtemp. cap. Ex parte il 2. de Verb. signif. Verum frequentius receptum est, ut post litis contestationem proponatur tale Juramentum. §. Et non tantum. hoc tit. cap. 1. eod. in 6. cap. Cum causam. ext. eod. Et semel tantum præstatetur in tota lite. Auth. Hoc Sacramentum. C. eod. Quamvis Juramentum malitiæ pluries possit exigiri, ut per Goffr. in sua Summa. eod. Qui ponit quatuor differentias inter hæc duo Juramenta.

Quod ad Quartum. Hoc Juramentum licet antiquitus non præstaretur in causis spiritualibus, ut in Ecclesiis, & Decimis, & similibus. cap. 2. eod. Attamen hodie super quasvis causas præstatur. d. c. 1. §. fin. eod. in 6. §. in causis. hoc tit. Quod etiam procedit in criminalibus. l. 1. C. eod. iii. quamvis sint, qui contrarium teant. Sed de hoc vide Goffr. in sua Summa. eod. & Da.

& Doctores in l. 1. C. eod. & in cap. 1. eod. At-tamen quamvis in causis spiritualibus non præ-stetur tale Juramentum, tamen in his Juramen-tum decisorium habet locum, quod defertur Actore non probante propter periculum animæ. c. Continebatur. & c. Attestationes de Desponsis. Impub. Quod etiam procedit in causis non spiritualibus. l. Admonendi. ff. de Jurejurandi, ubi de Materia. In causis autem Ecclesiastici frequentatur Juramen-tum, quod vocatur de veritate dicenda, quod etiam habet locum in spiritualibus. c. Dudum, de Elec. Et in hoc respondetur de veritate. l. Præ-terea, & ibi Gloss. hoc tit. Sed in Juramento cal-u-niæ respondetur de credulitate. f. Penult. & ult. Auth. De iis, qui ingred. ad appell. Et hoc Ju-ramentum præstatur etiam in causa appellationis. d. §. Præterea, cap. Ex ratione, de Appellat.

Quò ad Postremum. Effectus hujus Ju-ramenti est, ut qui illud recusat, cadat à causa, seu ab Actione, & Reus pro confesso habeatur, ut hic in princ. c. Ult. eod. l. Ult. C. eod. tit. §. Ult. At-tamen verum est, quod si omittatur, non vitia-tur processus. f. fin. hoc tit. d. c. 1. eod. in 6. quem-admodum etiam hoc colligitur ex. l. 2. C. eod. Alia multa congerit de hoc Juramento calumnia. Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 7. ubi num. 46. ostendit, quomodo juret Judæus, qui litigat cum Christiano. Sciat tamen studiosus Lector, quod hodie tale Juramentum calumnia neque in Ecclesiastico, neque in Laico Foro exigitur; forsan quia experientia docuit, esse animabus per-nicium; dum homines ita fatagunt rerum tem-poralium, ut æternæ salutis penitus oblivan-si-tur.

T I T. XIII.

Ut lite pendente nihil innovetur.

Quoniam instituta lite, & præstitis satisdacio-nibus, & calumnia Juramento exhibito, ad probationes, & merita cause deveniendum est, quo tempore cum lis pendeat, nihil est innovan-dom: ob id de hac materia tractatur, & videbi-mus:

1. Lis quando pendere dicatur?
2. Qui sunt effectus litis pendentia?

Quò ad Primum. Lis tunc pendere dicitur, respectu Innovationis non facienda, non so-lum quando lis est contestata, verùm etiam quando citatio ad notitiam partis pervenerit, vel si non pervenerit, per eam steterit; dummodo tam-en in citatione fuerit expressa causa, propter quam emanarit citatio. Clem. 2. eod. §. Lis autem. hoc tit. Et dicitur lis pendere, quotiescumque Judicium agitatur, & causa expeditur c. 1. eod.

Quò ad Secundum. Effectus litis pendentia est, ut usquequò lis pendet, nihil possit inno-vari, quod sit in alicuius præjudicium. c. 1. & 2. ext. eod. Excipiuntur tamen Casus. Primus est, quando actorum communium, attestationum scilicet, & confessionum editio denegatur, vel Pronunciationis, Interlocutoria scilicet, vel for-te etiam Definitivæ illius Judicis, à quo est ap-pellatum. l. 2. C. eod. concordat c. Cum G. per-pe-tuus, de Fid. Instr. & Gloss. in cap. Quoniam contraria in verb. tempora, de Probat. Namque his duobus casibus licet supplicare apud Judicem. Tertiò licet supplicare, ut procedat Judex. Quartò ut alius affocetur, cum forte ille suspectus sit. In Auth. in medio liris. §. Super hoc. coll. 8. Quinto

Dott. Clericati Tom. II, Lib. VIII.

excipitur casus, quando is, qui appellavit, fructus dissipat, nam non obstante litis pendentia, pos-sunt sequestrari. f. Planè. hoc tit. c. fin. de Sequestr. poss. & fruct. l. Ab execuore. C. Quorum appellat non recipian. Item quoque si super Matrimonio lis pendeat, & in ipsa litis pendentia secundum Ma-trimonium sit factum; si primum non tenuisse declaratum fuerit, secundum non poterit irritari pendentes litis obtentu. §. fin. hoc tit. cap. Cum in Apostolica de Sponsal. Verum ei, qui ex contem-ptu contraxit, pœnitentia imponenda erit. d. c. Cum in Apostolica. Est & alias effectus, quia in-terim res litigiosa non potest alienari. c. Ecclesia. 1. & 2. ext. hoc tit. Alius effectus est, quia neque privilegium lite pendente impetratum prodest. c. fin. hoc tit. De hac Rubrica scribit copioso. Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 14. ubi præ-cipue agit de Attentatis, quæ essent commissa lite pendente, in contemptum Judicis, ostendens quomodo, & quando sint prius revocanda. Et de iisdem integrum Volumen scriptit Robertus Lancellotus, cuius inscriptio est de Attentatis.

T I T. XIV.

De Probationibus.

P Oستquam ea fuerunt explicata, quæ causæ cognitionem præcedunt, nunc de ipsa causæ cognitione est agendum; & quia hæc ex proba-tionibus habetur; idcirco de Probationibus tractatur: & pro tituli expeditione videbi-mus:

1. Quid sit Probatio?
2. Quibus modis fiat?
3. Qui possint esse Testes?
4. Quibus Testibus credatur?
5. Quando sint Testes examinandi?

Quo ad Primum. Probatio est rei dubia per arguments offendit, sive idoneis, & legitimis modis facta demonstratio, tex. hic in princ. & refert Goffr. in Sum. eod. num. 1. & dicitur probatio à Probo verbo, quod probé facit, qui ostendit, quod afferit: onus vero probandi ad afferentem pertinet. l. Ei. ff. eod. l. Actor. C. eod. Et sic probatio Judicii. l. Quinquaginta. in fin. ff. eod. Sciat tamen stu-diosus Juvenis, quod etiam Neganti incumbit onus probandi suam Negativam, quando ipsa est fundamentum suæ intentionis, sive agendo, sive excipiendo, ut docent omnes DD. quos longa serie congerunt Mascal. de Probat. conclus. 1092. Pacian. eod. tract. cap. 51. n. 28. & Gabriel Commun. Conclus. in Tit. de Probat. concl. 6. Quo-rum Auctoritate Doctorum Ven. Congregatio Parochorum Padua obtinuit sententiam favo-rabilem contra Nobil. Antonium Mariam Bagarotti, qui negabat, Dotem spiritualem Filia Marci Antonii Bagarotti Avi sui paterni fuisse solutam cum pecunia ejusdem Ven. Congregationis, quam ab ea Ayus receperat ad livellum ad hunc finem. Et ideò quia dictus Antonius Ma-ria non probavit suam Negativam; Nob. Dom. Franciscus Gerardinus Judex ad Officium Aquila Anno 1711. eum condemnavit ad solutio-nem dicti livelli: & causa per appellationem de-voluta coram Nob. Dom. Hieronymo Belgrado Vicario Prætorio, fuit ab eodem prædicta sen-tentia confirmata: quia tanquam Judices int-ergerimi, & eruditissimi cognoverunt, non suffi-cere Negare, sed Negativam esse probandam ab illo, qui se fundat in ipsa.

Quò ad Secundum, Probatio fit variis modis, ut hic in §. 2. Primo Partium confessione, quando scilicet Reus Positionibus respondentio, vel alias in Judicio de Intentione confitetur Auctoris. §. Partium. hoc tit. Et per Doctores in Rubric. eod. Positiones autem sunt quædam breves narrationes, facti seriem continentes, ad eliciendam veritatem conceptæ, super quibus quis petit ab Adversario responderi; quas ad faciliorem expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum, usus longavus in causis admisit, & juris probavit auctoritas. cap. 1. de Confessis in 6. cap. Dudum. 2. de Elect. Et differunt ab articulis, quia ista sunt per verbum Ponit, articulus fit per verbum probare intendit, & respicit probationes facientes per testes, vel scripturas, casu quo positiones negentur; & de aliis etiam differentiis dic, ut per Speculatorum init. de Testib. §. Nunc videndum. col. 1. Verbi Scientiam estigatur. Et habetur in cap. Praesentium de Testib. in 6. & vide Gloss. hic in §. 2. in Verb. Positionib. Igitur si quis Positionibus sibi factis respondere requisitus recusaverit, vel ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confessio habetur. §. Si quis iugatur. hoc tit. cap. fin. de Confess. in 6. & notat in cap. Nullus. de Praesumpt. Et quod dicitur de contumacia, declara, quod hoc habeat locum, postquam à Judice responde-re Jussus est. §. Tamen: hoc tit. & not. in d. cap. fin. de Confess. in 6. Siantea se absentaverit, non habetur pro confessio, sed contra eum tanquam contumacem procedendum erit. cap. Prout. de Dolo, & contumac. Et supra diximus in tit. de Dol. & contum. Id tamen verum est, quod confessio per errorem facta, veritati non præjudicat. §. Planè. hoc tit. cap. fin. de Confess. & ibi Abb. Secundò fit Probatio depositione partium. d. §. 2. hoc tit. quod patet ex supradictis. Tertio fit testimoniū examine, quando testes examinantur super assertiōnibus Auctoris: & hoc casu semper Reus est citandus, ut videat testes jurare, & deponere. §. Debet. hoc. tit. cap. 2. de Testib. Unde nota, quod Testi non Jurato non creditur. §. Sed & hoc tit. cap. Nuper de Testib. Unde si testes à judice moniti sese vel odio, vel gratia, vel timore à ferendo testimonio subtraxerint, sub pena excommunicationis erunt compellendi. §. Quod si. hoc tit. c. Super his. de Testib. cogend. & c. fin. eod. tit. Nec in hoc casu valeret Juramentum de non testificando. cap. Intimavit. & c. Constatutis. de Testib. & c. Quia plerique. de Off. Ordin. in 6. Igitur quando agitur de testibus examinandis, Judex debet esse diligens examinando illos super omnibus qualitatibus totius causa. §. Interrogabit. hoc. tit. Itaque inquiret de causis, personis, loco, tempore, Visu, Auditu, Scientia, credulitate, fama, & certitudine. l. 3. ff. de Testib. & S. Sistest. 4. quæst. 3. Insuper animadverteret, Quo vultu, qua constantia, quæ animi trepidatione testes deponant. §. Illud hoc tit. d. l. 3. Unde Versus:

Heu quam difficile, crimen non prodere vultu?
Et ea, super quibus examinari debent testes,
clauduntur his versibus:
Auditus, Vetus, Persona, Scientia, Causa,
Fama, Locus, Tempus, ac Certum, Credulitas
que.
Dum testes recipit, Judex hæc cuncta notabit.

Verum tamen nota, quod quandoque mittitur domum ad suscipiendas testimonia attestations, ut si sint valetudinarii, vel senes, vel debilitate confecti, vel etiam depresso paupertate. cap. Si qui. de Testib. §. Si qui tamen. hoc tit. Clem. unic. de Off. deleg. Et idem procedit in personis egregiis. l. Ad egregias. de Jure Iurar. Ubi de materia, & de hoc tractat Abb. in cap. Quoniam frequenter. Ut lit. non contest, & in d. cap. Si qui. Quartò fit Probatio per Instrumenta, quando scilicet illa exhibentur, quæ intentionem Auctoris demonstrant, & hæc sunt ab Auctore exhibenda, non autem à Reo, nisi illa sint communia cum Auctore. §. Non tamen. hoc tit. lib. 1. C. de Edendo. l. Nimir. C. de Testib. cap. 1. ubi de materia, extr. eod. Fit etiam probatio alii adminiculis, ut notorietate rei, suspicione vehementi, atque aliis conjecturis; de quibus vide Goffredum in Rubr. eod. & communiter DD. ibi. Et de in aliquid nos dicemus.

Quò ad Tertium. Regula traditur, omnes Testes esse posse, nisi forte quis speciali ratione prohibeatur l. 1. ff. de Testib. §. In Summ. hoc tit. cap. 1. Testib. Testes autem reputantur Conditione, Natura, & vita. Conditione, si liber sit testis, non servus; Servus enim perfèp̄ metu dominantis testimonium suppeditat veritatis. cap. Forus. §. Testes. de Verb. signif. cap. Si testes. §. Item in criminali. in verb. liberi. 4. quæst. 3. l. Quem liberi. C. de Testib. Natura reputatur testis, si vir sit, non femina. c. Mulierem. 33. quæst. 5. Et hoc procedit de jure Canonico in criminalibus, quod secundus est secundum leges, ut notatur in d. cap. Forus. Sunt tamen casus criminales, in quibus etiam mulieres admittuntur, etiam si sint malafamæ. cap. Tanta. de Simon. Et qui sint isti casus, vide Felin, in cap. Quam ext. de Testib. Ratio autem hujus dicti est, quia mulieris testimonium varium, & mutabile semper est. Ita Virgil. lib. 4. Aeneid. & notatur in d. c. Forus. Ubi habentur versus isti:

Quid levius fumo? Flamen. Quid flamine? Venus.

Quid vento? Mulier. Quid muliere? nihil. In his autem casibus, in quibus mulieres admittuntur ad testimonium, notandum est, quod propter honestatem, & naturalem ipsarum pudorem, debet mitti domum ad testimonium earum recipiendum. §. Cuius tamen. hoc. tit. cap. 2. de Jud. in 6. Vita reputatur Testis, si innocens sit, & integer; ut si sit immunis à crimen enormi, ut per Abb. in cap. Testimonium, de Testib. Secundò; ut si procul ab infamia. Abb. ibid. Ter-tio suspicione careat, ut scilicet non sit inimicus. cap. Accusatores. 2. quæst. 5. Quartò, debet esse liber criminis suspicione, quia non debet in aliquo vacillare. cap. Tantis. d. 81. Et declarat Abb. in cap. de Except. in 3. notab. Sienim vita bona defuerit, fide carebit testis. §. Vita hoc tit. d. c. Testimonium. c. 1. de Accusat. d. c. Forus. in fine, Item infidelis contra fidelem non admittitur. §. Christianorum. hoc tit. cap. Judai. de Testib. cap. Si hereticus. 2. quæst. 7. cap. Ipsa pietas. 23. quæst. 4. Verum quod dictum est de criminoso, quod non possit esse testis, recipit distinctionem, quia si perseverat in criminem in civili, quam in criminali causa à testimonio ferendo procul repellitur; qui si fuerit emendatus, in causa civili admittitur. §. Planè. hoc tit. d. cap. Testimon. de Testib. Et ibi tractatur materia. Item repelluntur à testimoniō

nio domestici testes, & similem habentes causam. §. *domestici. b. t. l. penult. ff. eod. cap. In litteris ext. de Testib. cap. Personas. eod. de Testib.* Item in causa appellationis non potest esse testis is, qui fuit Procurator, vel Advocatus in prima Instansia. §. *Is quoque hoc tit. cap. Insuper. de Testib.* Et notatur in cap. fin. de Testib. in 6. Item Clerici in causa Ecclesiarum suis; & aliae singulares personae in causa sua universitatis repelluntur, si constituti sint principaliter ad agendum, respondendum ve. §. *In Summa hoc tit. d. cap. Insuper. cap. Cum nuncius. & cap. in tuis. eod. de Testib.* In criminalibus tamen repelluntur, cap. Super prudentia. 14. quast. 2. Item Monachi, & quicunque sub alterius obedientia vivit, non admittuntur ad testimoniun ferendum, nisi delictum sui Præfus. §. *Monachi. hoc tit. cap. Monachi. 16. quast. 1.* Si tamen non interveniat Superioris licentia, horum testimonium valebit. Ita tenet Speculator in tit. de Testib. §. 1. Veri. Item excipitur, facit cap. *Nuper. de Testib. c. Etsi Christus. de Jurejuram.* Item nemo admittitur ad testimonium in causa sua principaliter, vel secundario. l. *Omnib. C. eod. tit.*

Quo ad Quartum. Testibus illis creditur, qui probatæ sunt virtutæ, & jurarunt, ut patet ex supradictis. Testi enim non Jurato non creditur, nisi fortassis remittatur Juramentum à partibus. §. Sed & testimoniū hoc tit. cap. *Tuis. extr. de Testib.*

Quo ad Postremum. Testes sunt examinandi postquam Actor declaravit intentionem suam, ante quam tamen sit publicatus processus; concordat cap. *Causam. l. 2. &c. Constitutus. &c.* Cum venisti. ext. de Testib. Clem. 2. de Testib. Quod ampliatur, ut habeat locum etiam in causa appellationis. d. Clem. 2. Hoc limita, nisi nova emergant capitula; hoc enim casu recepto solemnii Juramento testimiorum, non obstante publicatione facta, nec in primo, nec in secundo Judicio rejiciendi erunt. §. *Quod si nova. hoc tit. cap. Cum Joannes. de Fid. Instrum. cap. Ex tenore; & ibi notatur de Testib. Clem. 2. de Testib.* Alios casus enumerat Abbas in d. cap. *Causam. cap. Constitutus, & in d. cap. Cum venissent. & aliis in dictis Jurib.*

Verum sicut post publicationem super iisdem articulis non admittuntur testes; ita quoque post eam, non potest testibus objici. §. *Sed interdum. hoc tit. cap. Nulli de Elec. in 6.* Nisi is, qui vult objicere, sit paratus ostendere illud, quod vult objicere, post publicationem dedicisse. cap. *Pastoralis. de Exceptionib. §. Sed eti. hoc tit. & notatur in c. Præsentium. de Testib. d. cap. Nulli.* Vel nisi sit protestatus. §. *Idem Juris. b. t. Abb. in d. cap. Præsentium.*

Unum tamen nota, quod non solum testes probatorios, sed & reprobatorios probatorium reprobare licet, quamvis quarti testes contra tertios non admittantur, ne contingat negotium in infinitum protrahi. §. *Illud. cum seq. hoc num. tit. cap. Licer. 3. de Testib.* Et licet Judicis quæcumque usque ad sententiam interrogare testes super facta. §. *Quod si circa. hoc tit. cap. Cum clamor. de Testib.* Quos etiam repetet super omis- sis. §. *Repetere. hoc tit. cap. Per tuas. de Testib.*

Modò, quia probationes sunt non solum per testes, verum etiam & per Instrumenta, ut supra diximus; & tex est in §. *At p. partes; id est secundum quod supra promisimus; aliquid de hac materia videamus.*

Et in primis sciendum est, quod Instrumentorum appellatio etiam testes continentur. e. *Pervenir. il primo. de Testib. cogend. l. 1. ff. de Fid. Instrum.* Tamen secundum strictam significacionem, appellatio instrumentorum, veniunt solummodo scripturæ, quæ in Judicio exhibentur, d. §. *At p. partes. cap. Cum Joannes. de Fid. Instrum. & cap. Forte. in fine. 24. q. 4.*

Itaque Instrumenta possunt in Jure exhiberi non solum ante attestacionum publicationem, sed & postea usque ad definitivæ sententiaz calculum, antè conclusionem in causa. §. *Exhiberi. b. tit. c. Cum dilectus. de Fid. Instrum. Scripturæ autem, vel Instrumenta, quæ fidem faciunt, debent esse publica. Publica autem Scriptura dicitur, quæ per manum publicam scripta fuerit, aut sigillo authenticō munita. §. Non tamen hoc tit. cap. 2. de Fid. Instrum.* Hoc idem habet locum in exemplis ab originalibus solemniter sumptis, cùm scilicet originalia Ordinario, vel alteri, abeo specialiter ad hoc Delegato, præsentantur, qui ex iis per publicam personam exempla sumi præcipit. §. *Idem. hoc tit. c. 1. de Fid. Instrumentor.* Quod extenditur ad ea exemplaria, quæ Notarius morte præventus non perfecit, sed in notis tantum reliquerit. §. *Eandem. hoc tit. c. Cum P. Tabellio. de Fide Instrum.* Et quamvis ista Instrumenta non debeat esse cancellata, aut abolita, neque ulla parte sui vitiata; attamen error unius litteræ hanc præjudicat, quo minus Instrumentis sic excerptis fides habeatur. §. *Exhibitentur. hoc tit. cap. Ex parte. de Fid. Instrum. c. Ad audiendum. de Rescrit.*

Huic probationi accedit ea, quæ fit per Jusjurandum; quæ probatio tunc demum locum habet, si Actor nec testibus, nec instrumentis intentionem suam probaverit; namque hoc casu permittente Judge suppletur per Jusjurandum. §. *Quod si. hoc tit. c. Ex litteris. & cap. fin. de Jurejur.* Et hic nota, quod Juramentum in hac materia duplex est: aliud *Necessarium*, aliud *Voluntarium*. *Necessarium* est, quod ad supplendas probationes à Judge parte defertur. d. c. *Ex litteris. c. Etsi Christus. & c. fin. de Jurejurand.* Et dicitur *necessarium*, quia & necessariò à Judge partibus deferriri debet, neque à partibus aliquo modo potest recusari, si recte delatum sit. §. *Sed cum hoc tit. in bona fidei. c. de Reb. cred.* Tradunt DD. in l. *Admonendi. ff. de Jurejur.* Et Canonistæ in cap. fin. de *Jurejur.* Recusari autem post hujusmodi Juramentum, ut si Actor plenè probavit, quando scilicet Judge ex his, quæ sibi ostensa sunt, est adductus ad fidem, & credulitatem ejus, quod intenditur. l. *Ad fidem. ff. de Testib. l. Quinquaginta. ff. de Probation.* Vel si rem non plene cognitam sibi afferat, super qua debet jurare; ita notatur in d. l. *Admonendi.* Et id est hereditate non defertur, quia verisimiliter ignorat veritatem negotii. De aliis causis hujusmodi per Legistas videbis in l. *Manifeste. de Jurejuram.* & per Canonistas in cap. fin. de *Probat.* Defertur autem Reo, si pro eo fuerint præsumptiones, nisi inspectis personarum, & causæ qualitatibus, illud Actori deferendum censeat Judge. §. *Sed eti. b. t. d. cap. fin.* Unde nota duo. Primum, quod non cuiilibet defertur hoc Juramentum, sed tali, qui reputetur persona honesta, & bonæ virtutæ; quia vili, & suspectæ de perjurio non defertur. cap. fin. §. *Planè. de Jurejurand.* Secundum, quod hoc Juramentum in causa ardua, & cri-

minali non desertur, sed solummodo in causa, quæ non sit magna, sed modica, ut traditur in *l. Admonendi. de Jurejuran. in l. In bona fidei. C. de Reb. creditis.* Et hæc sufficiant de Juramento necessario: Modo

Voluntarium est, quod à parte parti in Judicio desertur, & hoc etiam decisorum dici potest, quia item terminat; & Voluntarium dicitur, quia pars non nisi volens desert, & ab eo, cui desertur, licet recusari, & referri poterit. *§. Voluntarium, b. t. d. c. fin. l. Generaliter. §. Sin autem. C. de Jurejur. & Hostien. in d. cap. fin. de Jurejuran.* Verum, quod dictum est, Juramentum posse referri, id non semper locum habet, etenim in famosis actionibus, ut furti, injuriarum, & hujusmodi, non refertur Juramentum; ratio est, quia non Actor, sed ipse, qui convenitur, facti proprii conscientia esse debet. *§. Planè hoc tit. not. Abb. in d. cap. fin.*

Accedit Probatio, quæ fit inspectione Judicis, ut puta si pro terminanda lite, propriis oculis loca Judex subicit, aut ex aspectu corporis atatem colligit, aut cum ex litteris Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut honestatus quis deprehenditur; vel cum ad probandam virginitatem ab honestis, & prudentibus Matronis vice sua Judex inspici mulierem jubet. *§. Judicis. hoc tit. cap. Ex litteris. & cap. Causam. de Probation. l. Minor 26. annis editio Praefide, ff. de Minorib. c. 1. eod. tit.*

Facti etiam notorietate contingit probatio; ubi enim res notoria est, nulla aut testium, aut Instrumentorum probatio requiritur. *§. Sed et si quid. b. t. cap. Super eo. de Testib. cogend.* Nota nihilominus, quod quamvis notorium relevet ab onere probandi, non tamen elevat ab onere propoundi, & allegandi, ut not. in *Clem. Appellanti. in verb. Alias. de Appellat.* Est Gloss. in *c. 2. la prima. extr. Ut lite non context.* Notorium autem triplex est: *Facti, Juris, & Præsumptionis.* Facti Notorium dicitur, quod ita se exhibit hominem conspectui, ut nulla tergiversatione potest celari. *c. Tua. & cap. fin. de Cobabit. Cleric. & Mulier.* Juris dicitur Notorium illud, de quo aliquis condemnatur, vel est in Jure confessus, *c. Vestra. & d. cap. fin.* Notorium præsumptum est paternitas, filiatio. *l. Quia semper. ff. d. in Jus voc.* Est autem differentia inter notorium, famosum, & publicum. Notorium enim ex scientia, & certo Auctore est; probarique potest. Famosum est, quod communiter circumfertur; sed ex evidencia facti, aut certo Auctore non procedit. Publicum est commune notorio, & famoso, *c. Tua nos. de Cobabit. Cler. & Mulier.* Ad faciendum autem Notorium necessarium est, ut constet, aut populo, aut majori parte vicinie, vel vici, dummodo non sint pauciores decem, *Abb. in d. c. Tua.*

Notorio proxima est vehemens suspicio; ut si queratur de carnali copula, & sint qui depont, se vidisse solum cum sola, nudum cum nuda in eo lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis; namque ex his suspicionibus tam vehementibus sequuntur copulam pronunciari poterit. *§. Ad notorium b. tit. cap. Ex Litteris. cum seq. de Præsumpt. c. Præterea. de Testib.* Omnibus autem his probationibus fama præstat adminiculum. *§. fin. hoc tit. c. Illud. & ibi plene notatur de Præsumpt.* Ut si agatur de Matrimo-

nio, & dicentur Vir, & mulier simul diu habentes; & se conjuges nominasse, & annulos detulisse; hæc dicitur fama, quæ potest prodebet aliis probationibus. *d. c. Illud.* Et quoniam hæc materia est vastissima, in Praxi recurrentum est ad ampla Volumina tum Mascardi, tum Paciani, qui scripserunt latissimè de *Probationibus.*

T I T. XV.

De Sententia, & Ré judicata.

Cum duo sint præcipue actus Judicii, Cognitionis causæ, & ipsius Decisio, quæ fit per sententiam; ob id nunc post Titulum de Probationibus, in quo est tractatum de cognitione, subiectetur iste titulus, in quo agitur de cause decisione, id est de Sententia; & pro expeditio ne tituli videbimus:

1. Quid sit Sententia?
2. Quot sunt ejus species?
3. Quomodo sit ferenda?
4. A quibus?
5. Qui sunt effectus?

Quod ad Primum. Sententia est *Controversia proposita à Judice rite facta definitio:* ut hic in princ. DD. in Rubrica extr. eod. Dicitur autem rite facta, & non recte, quia verbum *Recte* respicit Justitiam ex causa; *Rite* vero Justitiam ex ordine, *l. Non putavit. §. Non quavis. ff. de Bon. poss. contr. tab.* Omissio autem Justitiae ex causa non reddit sententiam nullam. *l. i. C. de Appellat.* Sed omissio, vel defectus Justitiae ex Ordine ita officit, ut pronunciatum non sit validum. *l. 4. §. Condemnatum. ff. de Re Jud. & per Bartol. in l. Prolatam. C. de Sent. & interloc.*

Quod ad Secundum. Duo sunt Sententiarum species. Alia est *Interlocutoria;* Alia *Definitiva.* *§. Sententiarum, hoc tit. & in c. fin. de Jud.* ubi ponuntur etiam aliae Sententiarum species, sed haec duæ sunt principales. *Interlocutoria* est illa, quæ inter principium, & finem causæ tertur, super his, quæ incident, vel emergunt. *Gloss. in Clem. I. de Sequestra. poss. & fruct. & sequitur Abbas, Hoffiens. & Goffr. in Rubr. eod.* Exemplum, ut si Judex ad dandam, vel negandam dilationem ad examinando testes, vel exhibenda instrumenta interloquitur: vel super exceptionibus dilatorii, sive peremptoriis pronunciat, ut not. in *Clem. fin. de Appellat.* Et Sententia interlocutoria non fertur in scriptis, & eam Judex ante definitivam sententiam revocare poterit. *l. Quod iussit. ubi Bart. ff. De Re Judic. & per Canonistas in cap. Cum cœ sante. de Appellat.*

Definitiva autem Sententia est definitio Judicialis, quæ condemnando, vel absolvendo, principali controversia finem imponit. Quam Judex postquam tulerit, non potest retractare; sive æqua, sive injusta sit. *§. Definitiva. hoc tit. facit cap. Jurgantium. ext. eod. & est tex. in l. Judex postquam. ff. eod.* Nota nihilominus, quod eti Sententia non contineat verbum *condemnandi*, vel *absolvendi*, attamen valet, si verbum *equipollens* contineat. *§. Non tamen. hoc tit.* Non enim tam verba consideranda sunt, quam voluntas cum non intencio verbis, sed verba inserviant intentioni. *c. Intelligentia. & c. Præterea. de Verb. signif. Abb. in cap. In his. de Verb. signif.*

Quod

Quod ad Tertium: Definitiva ferri debet citatis partibus; alias enim nisi citatio præcedat, sententia est, ipso jure nulla. c. Cum olim de Testib. Clem. Pastorale de Re Judic. Loco, & tempore congruis. Locus autem congruis Judicis est is, in quo Prædecessores sunt soliti Jus reddere. l. Penult. ff. de Justitia, & Jure. & ibi DD. Quod intelligitur de Judice Ordinario, vel etiam de Delegato ad Universitatem causarum; quod secus est in delegato ad causam particularem, quia is, ex quo non habet certum locum, potest ubique vult, etiam in Camera locum diligere, ut tetigi supra De In Ius vocan. Tempus autem congruum dicitur, si tunc Jus dicatur, alias non valeret Sententia. l. fin. C. de Feriis, & l. 2. ff. Si quis in Ius voc. non ierit. Item consideratur tempus, ut feratur Sententia non premerita instantia, ut per DD. in l. Properandum. C. de Judic. & idem est in Arbitrio. l. Si cum dies. §. Si intra & l. Non distingueamus. S. Compromissio. & §. fin. ff. de Arbitr. Item ut feratur de die, non de nocte; ut habetur in l. More Romano. ff. de Feriis. & in cap. Consultum. de Officio. Delegat. Item quod non feratur pendente dilatione. l. Sive pars. Cod. de Dilat. Ac tandem requiritur, ut feratur à Judice sedente pro Tribunal; Anima enim sedendo, & quiescendo fit prudentior. l. Quisquis. C. de Postul. in fin. §. 1. in Auth. Ut ab Illustr. l. 2. §. Diesff. Quis ordo in bon. poss. servetur. Et vide Gloss. in l. 1. C. de Sent. ex periculo. (vel breviloq.) recit. Quæ inquirit, An Judex sedendo in curru, vel equo possit judicare? Et tenet quod sic; & quod in Scriptura redacta à Judice reciteatur; argum. l. p. Cod. de Sent. ex breviloq. recit. 2. quaf. 1. cap. In pri. mis. in fine cap. fin. eod. in 6. cum ibi notatis. Et hæc omnia habes in §. Vocatis. hoc tit. Episcopus tamen, cuius dignitas in Ecclesia magna est, ad instar personarum illustrium potest per alium Sententiam recitare. S. Episcopus. hoc tit. l. 2. C. de Sent. ex breviloq. recitandis, in d. Auth. Ut ab illustr. §. Sancimus. Quod si plures sint Judices, sufficit, quod unus recitet Sententiam usus numeroplurali. c. Penult. hoc tit. in 6. Quod secus est in electione; in ea enim, ut censeatur unica, & communis est ab uno, vice omnium, sive per compromissum, sive per scrutinium procedatur. Electionis pronunciatio per verba singularis numeri facienda. d. cap. Penult. In collationibus autem contrarium responde; ut nota- tur in d. c. Penult.

Sed queritur: duo sunt Judices, qui diversas proferunt Sententias, utra erit potior? In qua questione distinguendum est; aut Judices sunt Ordinarii, & jurisdictione ordinaria processerunt; & tener illa sententia, quæ est favorabilis Reo, nisi Actoris sit favorabilis causa, ut Libertatis, Dotis, Matrimonii. c. fin. ext. eod. Et hoc intelligitur, si pares sint; quod si impares sint, valet sententia plurium. l. Pomponius. ff. de Re Judic. & l. Duo ex trib. ff. eod. Si vero Judices sunt delegati, & tunc etiam sententia plurium tenet, dummodo omnes judicent. l. Item si unus. §. fin. & l. fin. ff. de Arbitr. Sed si pares sint, sententia stat in pendentia quoque delegans approbaverit. d. c. fin. l. Duo Judices. ff. de Re Judic. Vide Gloss. in l. Cum Magistratus. C. Quando provocare non est necesse. Quod si compromissari sint, nulla sententia debet valere. d. c. fin. est tex. in §. Ex facto. hoc tit. Et hoc obtinet in compromissari voluntariis, non autem in

necessariis & compromissariis Juris; ut per Abb. in d. capit. fin. ubi etiam reddit rationem dicti. Et si plures Judices dati sint, & unus tantum pronunciaverit, sententia est nulla. §. Qued si. hoc tit. §. Item si plures. 2. quaf. 6. Et ibi plenè de hoc. Item ad hoc, ut sententia valeat, debet ferri secundum Leges, & Canones, alias nulla est. §. Sed sive. hoc tit. cap. 1. ext. eod. Quod in tantum verum est, ut neque etiam Summus Pontifex possit recedere à Juris Ordine, nisi aliquid causa necessitatis, aut utilitatis dispensativè duxerit statuendum. §. in causis. hoc tit. c. In causis. extr. eod. ubi de hoc. Quamvis autem sententia lata contrajus Constitutionis nulla sit, attamen secus est, si feratur contra jus partis. §. Si tamen. hoc tit. cap. Cum inter eod. Et contrajus Constitutionis dicitur lata sententia, ut puta cum defunctus, & minor quatuordecim annis fuisset afferitur, & testamentum jure fecisse pronunciatur. §. Item si Sententia. 2. qu. 6. Contra jus vero litigatoris fertur, quando minor quatuordecim annis, annum quartodecimum complexisse decernitur, & per hoc Testamentum jure fecisse dicitur. §. Dicitur. hoc tit. Ratio autem diversitatis ea est, quia quando sententia fertur contra jus partis, nihil videtur expressum contra jus commune, quæ expressio requiritur ad indicendam nullitatem. c. Cum inter eod. Sed quando nihil exprimitur contra Jus commune, præsumitur pro sententia, maximè cum pars videatur acquiescere non appellando. d. c. Causam. cum sequenti. eod. Quando vero exprimit causam contra jus commune, tollitur omnis præsumptio sententia; Ergo merito tanquam notoriè injusta dicitur nulla.

Quod ad Quartum. Sententia fertur ab eo, qui causa cognitionem habuit, & est Judex competens, ut vidimus supra de Judiciis.

Quod ad Postremum. Effectus Sententiaz definitivæ est, ut si intra decem dies appellatio non interponatur, transeat in rem judicatam, nec amplius possit ipsa Sententia retractari. §. Lata h. t. In Auth. de Appellat. §. 1. coll. 8. Hoc tamen non adserit præjudicium aliis, præterquam illis, inter quos res effecta. §. fin. hoc tit. c. Quamvis. eod. l. Sape. ff. de Re Judic.

Excipliuntur tamen casus, in quibus favore animæ Sententia non transit in rem judicatam, ut in causa Matrimonii; Item in causa beneficiali respectu Superioris. Abb. in c. Cum Bertoldus. eod. Item Sententia censuræ Ecclesiasticae. Abb. in c. Ad reprimendam. de Offic. Ordin. Et vi- gintiquatuor casus similes enumerantur à Venu- fino in suo Specul. Aureo in princ. 3. p. principalis. Scias tamen, quod etiam in his omnibus casibus intra decem dies debet appellari; alias nisi per viam querela poterunt tales Sententiaz revoca- ri. Ita not. m. c. Ad reprimendam, & per Ab' b. in c. Consanguinei. & in c. Ex parte. de Resist. spoliati. Et hæc sufficiunt pro hujus tituli explicacione. Si plura studiosus Lector desiderat, recurrit ad Pacem Jordanum, qui novissime collegit quid- quid ab antiquis DD. scriptum fuit; & innau- ras resolvit difficultates in d. rom. 3. lib. 14. tit. 25. de Sententia.

T I T. XVI.

De Executione Rei judicata.

Quoniam lata Sententia, si non interponatur appellatio, executioni mandatur; igitur de executione Sententiae hic tractatur. Pro cuius Tituli expeditio videbimus:

1. *Quid sit Res Judicata?*
2. *Quomodo mittatur executioni?*
3. *A quo?*
4. *Qua executionem impediunt?*

Quo ad Primum. Res judicata dicitur, quando sententia lata, ab ea non est appellatum, ita ut executio illius haberi possit. *cap. I.* & per totum *extr. de Re Judic.* *I. I.*, & tot. *tit. C. de Execut. Rei Judic.* & hic in *pinc.*

Quo ad Secundum. Postquam sententia transivit in rem judicatam, tunc si actum est reali actione, potest illoco sententia mitti executioni. *c. Praesenti. de Off. deleg. §. Sed multum. hoc tit.* Si vero actum est personali, tunc quatuor mensium spatium solet concedi, quod tempus potest ex causa prorogari, & restringi. Quinimmo non attenditur, quando condemnatus sua voluntate breviorem terminum receperit, nam hoc casu ipsi est imputandum, quod breviorem terminum maluerit sibi eligere. Ita inquit *tex. in §. Item. hoc tit.* Et est *tex. in I. I. C. de Confess. c. Cum apud. I. q. 3. c. Quoad consultationem. ext. eod.* Hic tamen nota, quod si modus executionis legitimus, vel canonicus excedatur, tunc ratione excessus potest adhuc interponi appellatio, quae alias ab executione non datur. *I. Ab executione. C. Quorum appellations non recipiuntur. cap. Super quasq[ue]nibus, de Off. & potest. Jud. deleg.*

Quo ad Tertium. Ordinarii Judices sunt illi, qui possumunt executioni mandare suam sententiam: item mandant executioni sententias etiam latas a delegato. Item delegatus Principis, vel Summi Pontificis potest infra annum executioni mandare suam sententiam: ita *text. in §. Sed si Ordinari. b. t. n. c. Querenti. ext. de offic. & potest. Jud. deleg.* & ibi notatur.

Quo ad ultimum. Scendum est, quod postquam Sententia lata est, non potest suspendi, nisi forte fuerit postulata restitutio in integrum, & Princeps cognitionem commiserit; tunc enim executio suspenditur, ita inquit *tex. in §. fin. hoc t. nostro. I. unica. C. Si sepius restit. in integr. postul.* Item est alius casus, quando Papa commisit appellationem interpositam a suo Delegato cum clausula appellatione remota, & hoc facit scienter, nam hoc casu Jurisdictio primi Judicis dicitur suspensa quo ad executionem. *§. Sed quod. primo. b. t. & c. Pastoralis. §. Praterea. de Off. deleg.* ubi de materia. Et alios casus videas in citato *c. Quod ad consultationem. ext. eod.*

T I T. XVII.

De Appellationibus.

Quia Appellatio impedit effectum Sententiae, ne transeat in rem judicatam, ideo post titulum praecedentem de materia Appellationis subnectit Auctor. In cuius tituli explicatione videbimus:

1. *Quid sit Appellatio?*
2. *Cur sit inventa?*

3. *Quot sint ejus species?*
4. *Quot modis fiat?*
5. *Intra quod tempus fit appellandum?*
6. *A quibus iudicibus?*
7. *Ad quos Judices?*
8. *Qua Sententia accipiant Appellationem?*
9. *Ad quid teneatur Appellans?*
10. *Quando Appellatio rejiciatur?*
11. *Qui sint Appellationis effectus?*

Quo ad Primum. Appellatio, ut inquit *tex. hic in princ. est Jurisdictionis prioris Judicis per Superioris Magistratus invocationem legitimè facta suspenso.* Et hanc definitionem tradit Holtieni, in sua *Summa. eod. tit. in §. Quid sit.* Vel dicamus secundo loco, quod sit *Provocatio ad Judicem majorem ratione gravaminis illati, vel inferendi. c. Bona. & c. Suggestio. ext. eod. ubi de hoc.*

Quo ad Secundum. Inventa fuit Appellatio ad corrugandam iniquitatem Judicis; ita inquit *tex. hic in princ. & est tex. in I. I. ff. de Appellat.* Iniquitas autem hic capitul etiam pro imperitia sine dolo. *I. I. C. eod. §. I. Instit. de Injust.* Cum enim facile sit errare, neque sit quisquam adeo prudens, ut sapere non impingat; ob id, ut iniquitas Sententiae per errorem forte a Judice priori latet, tollatur; & ut corrigatur Injustitia hujus sententiae, fuit inventum Appellationis remedium. *cap. Cum sit Romana. & notatur in c. De Appellationibus. extr. eod. de Appellat.* Unde etiam Abbas in *Rubric.* ejusdem tituli dicit, quod Appellatio est quedam defensio appellantis. *Ibi* vide per eun, dem.

Quo ad Tertium. Dux sunt species Appellationis, *Alia extra Judicium; Alia vero in Judicio:* Ita inquit *tex. in §. Appellationum. hoc tit. cap. I. eod. in 6. & c. Super. ext. eod.* Appellatio Extra Judicium est, quando quis ante litis ingressum ab aliquo gravamine appellat; ut puta ab Electionibus, Postulationibus, & similibus actibus extra-judicialibus. Et hujusmodi Appellations de Jure Civili regulariter non admittuntur. Et de his est *tex. in cap. I. §. Ante. 2. q. 6. d. cap. Super eo. ext. eod. cap. Ad Romanam. Ut lit. non contagi.* Et istae propriæ vocantur Provocationes, non autem Appellations. *d. §. Appellationum.* Judicialis autem Appellatio illa dicitur, quæ fit jam cœpto Judicio, quæ rursus subdividitur; alia enim fit ante Sententiam definitivam, quando ab interlocutoria Sententia provocatur: Alia vero à Sententia definitiva interponitur. Et hec distinctione procedit de Jure Canonico, secus vero est de Jure Civili, secundum quod Jus Appellatio ab interlocutoria non datur. *I. penult. C. Quando Appellat. non recipian.* Nota tamen, quod circa Appellationem, quæ interponitur ab interlocutoria Concilium Tridentin. in *Seff. 13. in primo Decreto Reform.* determinat, hanc Appellationem indistinctè non permitti; namque in causis Visitationis, correctionis, habitatis, five inhabilitatis, nec non etiam in criminalibus, ab Episcopo, five ejus Vicario Generali in Spirituibus ante definitivam Sententiam ab interlocutoria, vel alio quocunque gravamine non appellatur: neque Episcopus, aut ejus Vicarius hunc Appellationi tanquam frivola tenetur deferre, nullo obstante stylo, vel consuetudine; nisi gravamen hujusmodi per definitivam sententiam reparari, vel ab ipsa definitiva appellari non possit. Per quod Decretum sunt correcta multa jura, quæ

que de Appellione, quæ à gravamine interponuntur, loquuntur.

Quo ad Quartum. Appellatio potest fieri, & Facto, & Verbis. Appellare enim non solum is dicitur, qui verbum appellationis emisit; sed etiam qui aliquo facto indubitate animum suum declaraverit, cum plus sit facto, quam verbis provocare. c. Dilecti. extr. eod. Et hinc est, quod si fuerit excommunicatus ille, qui iter ad Sedem Apostolicam arripuit, excommunicatio nullius est momenti, quasi lata Appellatione pendente. c. Dilecti Filii. il primo. ext. de Appellat. Et sufficit, si fuerit quoquo modo animus ipse declaratus. Quocirca si ex simplicitate dum deberet appellare, se & Ecclesiam suam quis Romano Pontifici subjecerit, appellas intelligitur. c. Ad audientiam, ext. eod. de Appellat.

Quo ad Quintum. Appellatio debet interponi intra decem dies, quod tempus currit à die scientiae, & dicitur esse utile, licet antiquitus in propria causa biduum tantum esset statutum ad appellationem interponendam, & triduum in causa aliena. l. 1. §. Tiduum. & §. Dies. ff. Quand. appell. c. Biduum. 2. q. 6. Et hinc est, quod si pronunciatum sit altera parte absente, non currit tempus ad appellandum, ita notatur in d. c. Bi- duum.

Quo ad Sextum. Appellatio fit à Judice minori ad Judicem majorem, & regulariter fit à quocunque Judice, excepto Papa, vel Principe. Papa enim de omnibus judicat, neque ipse judicatur. cap. Causa per mundum, 9. q. 3. Item non appellatur à Senatu, neque à Sententia Praefecti Praetorii. l. 1. ff. A quibus appell. non licet. Insuper non appellatur ab executione sententiae, nisi executor modum in execendo excellerit. l. Ab executione. C. Quorum appell. non recip. Item à correctione non appellatur. cap. Ad nostram. ext. eod. Nisi in correctione Superior modum excedat, cap. Reprehensibilis in ult. responso. cap. Cum speciali, in fine. & d. c. Ad nostram. eod.

Quo ad Septimum. Appellatio fit ad Judicem Superiorum. l. 1. ff. Quis, & a quo? Hinc in causa Ecclesiastica appellatur ad Judicem Ecclesiasticum, non autem ad Sacerdotium; Sacerdotes enim Judge in hujusmodi causis non potest esse Superior. c. Ecclesia Sancta Maria. extr. de Constitut. Neque è converso regulariter Sacerdotes judicatur ab Ecclesiastico, quoniam jurisdictiones sunt distinctæ, neque debet alter ponere manus in alterius Jurisdictionem. cap. Novit. ext. de Jud. c. Cum ad verum. 96. d. At de hoc plenè tractavimus supra de Ecclesiast. Constitut. & DD. ponunt in d. c. Ecclesia S. Maria. Fict. igitur Appellatio in Ecclesiastico ad majorem Ecclesiasticum; in Sacerdotibus vero ad majorem Judicem Sacerdotem. c. Si duobus. l. 1. extr. eod. tit.

Quo ad Octavum. Appellatio secundum Jus Canonicum potest fieri à quacunque Sententia, sive sit definitiva, sive interlocutoria, ut jam dictum est supra. Nisi fortasse causa fuerit commissa Appellatione remota; tunc enim Sententia lata à Judge appellationem non recipit. c. Cum contra. de Testib. eod. d. c. Cum sit Romana.

Quo ad Nonum. Ille, qui appellat, debet in scriptis libellum Appellationis afferre; prælertim si ab Interlocutoria appelletur. §. Multum autem, hoc nostro tit. cap. 1. eod. in 6. Et debet Appellatio nem ex aliqua iusta causa interponere; quæ causa debet exprimi. Et deinde debet petere intra

Doct. Clericati, Tom. II, Lib. VIII.

tres dies litteras à Judge A quo ad Judicem Superiorum, deinde Judge Superior in causa procedet, & Appellationem prosequetur. c. Ab eo, de Appel. in 6. d. c. 1. & d. §. Multum. In Appellatione vero à definitiva secundum aliquos non est necessarium causam inferere. d. c. 1. §. Post hoc eod. in 6. c. Romana. cum ibi notatis, eod. in §. Cum autem. & in §. In appellationibus, hoc nostro tit. Quod si appellans hæc non observaverit, dicitur Appellatio deserta, & potest Judge à Quo Sententiam executioni mandare: ut dictis Juribus. Quemadmodum dicitur etiam deserta, si intra annum, vel biennium Appellans appellationem non prosequatur. c. Ei qui. 2. q. 6. cap. Oblata, ext. eod. d. cap. Cum sit Romana.

Ilud tamen verum est, quod iste terminus anni, vel biennii potest per Judicem ex causa abbreviari, vel prorogari. d. c. Oblata. c. Ad au- res. c. Ad hac. ext. eod. Quinimmo ad prosequendum appellationem pars potest fibi ipsi finit terminum abbreviare. §. Pars quoque. b. tit. c. Per- sonas. ext. eod. Sicuti etiam hoc tempus ad prosequendum non currit, si partium consenserit id actum sit. Clem. Quandiu. eod. in. de Appellat.

Quo ad Decimum. Appellatio tunc rejicitur, quotiescumque est nimis generalis, vel notoriæ constat, eam esse injustam, veluti si pro notorio crimine interponatur. c. 2. c. Consuluit. cap. Dilec- ti. 2. ext. eod. Fuit enim Appellatio inventa ad præsidium Innocentia, non ad iniuriam defendendam. c. Cum sit speciale. §. Porro. c. Sugge- stum. c. Ad nostram. ext. eod.

Quo ad Ultimum. Effectus interpositæ Appellationis ille in primis est, ut ea interposta Judge, qui tulit sententiam, non possit amplius quicquam efficere; quinimmo interim dicitur su spensia Jurisdictio Judicis A quo: & si pendente appellatione aliquid innovetur, illud revocatur, dummodo de veritate constituerit. c. Non solum. eod. in 6. d. c. Romana. §. Si vero. cum sequenti. §. eod. in 6. Si vero apparuerit, Appellationem in justè fuisse interpositam, tunc ille, qui appellavit, præterquam quod condemnatur in expensis, remittitur etiam ad Judicem A quo, & tenetur ejus mandatis obtemperare. cap. Ut debitus. ext. eod. Plura, & quidem utilia differit Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 26. de Appellationibus; nec non Sigismundus Scaccia, qui integrum Volumen edidit de hoc titulo; in quo tanquam in mari vastissimo piscari possunt Advocati necessarias defensiones causarum.

TIT. XVIII.

De Restitutione in integrum.

Quoniam interdum evenit, ut non solum illud, quod est gestum, possit per Appellationem rescindi, ut dictum est, sed extra ordinem possit etiam, per beneficium restitutionis in integrum emendari; idcirco de hac materia differit. Et pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Restitutio in integrum?
2. Quibus concedatur?
3. Adversus Quos?
4. Qui restituuntur?
5. Intra quod tempus peti debeat?
6. Qui sint effectus Restitutio in integrum?

K

Quo

Quò ad Primum. Restitutio in integrum Est prioris Status, vel Juris reintegratio, per quam alicui subvenitur, præcipue autem minoribus, Ecclesiæ, & similibus personis privilegiatis; ita Goffr. in Rubra, eod. n. 12, & hic in princ. c. Constitutus. c. Tam ex litteris, eod. l. Restituere, ff. de Verb. signis.

Quò ad Secundum. Restitutio in integrum datur Minoribus Ecclesiæ, & ceteris personis, quæ ex aliqua causa non habent integrum, & legitimam personam standi in judicio, si se graviter dicant laesas: pro modica enim laesione non datur Restitutio in integrum. l. Scio. ff. eod. l. Ex causa prima. ff. de Minorib. c. penult. de Reb. Eccles. non alienan. Et adeò verum est in his casibus locum habere restitucionem in integrum, ut procedat etiam à Summo Pontifice Sententia sit lata: non enim negatur, Romanæ Sedis sententiam posse in melius emendari. l. Quod quidem. hoc. tit. cap. Sententiam. 35. q. 9. d. cap. Tum ex litteris. extr. eod. Item quoque Ecclesia adversus aliam Ecclesiam in integrum restituitur. c. Audit. ext. eod. l. Sed et si. hoc. tit. Neque in hoc habet locum illa regula, Quòd Privilegiatus non potest uti privilegio adversus pariter Privilegiatum. l. Sed & milites. ff. de Excusat. tutor.

Quò ad Tertium. Restitutio conceditur adversus quemlibet, qui cum personis suprarelatis contraxit, seu contrahenti consenserit, & datur contra alterum minorem, & ut dixi, contra aliam Ecclesiam, quotiescumque quis restitui petit, & se laesum probat; si laesio, (ut dictum est) sit alicius momenti. d. l. Scio.

Quò ad Quartum. Restituere possunt Judices Ordinarii; Item delegati à Principe, Papa, vel etiam ab Ordinariis. l. Hujusmodi, inf. eod.

cap. penult. ext. eod. & novissimè explicat Pax. Jord. d. Tom. 3. lib. 14. tit. 29. ubi agit de duplicitate Signatura, Gratia scilicet, & Justitia; ad quam in Curia Romana recurritur pro habenda restitutio in integrum adversus Sententias. Et ex illum late scripsit Sfortia Oddus in suo celebri tractatu de Restitut.

Quò ad Quintum. Restitutio in integrum, quæ locum habet quoties aliud non competit remedium. l. In causa secunda. ff. de Minorib. sole, quotiescumque intentatur, peti intra quadriennii spatum, nisi forte aliqua subsit causa, propter quam hujusmodi tempus prorogetur; & hoc tempus est continuum, loco unius anni, qui antiquitus competebat, & erat utilis. l. fin. C. de in tempor. in integ. restit. l. Sed sine, hoc tit. cap. 1. eod. in 6. Plem. 1. eod.

Quò ad Postremum. Effectus Restitutionis est, ut omnia in statum priorem reponantur, ita ut si est contractus celebratus, irritus fiat; si sententia lata est, ea non obstante, de causa cognoscatur; & possit ille, qui ex ipsa Sententia est laesus, de suis juribus adducere. l. Quod si minor. ff. de Minorib. in l. Restitutio. Nota tamen, quod etiam per supplicationem potest rescindi Sententia, qua supplicatio infra decem dies debet proponi post Sententiam; text. est in Auth. Qua supplicatio. C. de Præc. Imperat. offer. Hac enim supplicatione proposita, non aliter Sententia executioni mandabitur, quam si altera pars fidejussionem idoneam dederit tantumdem restituendi cum legitimis argumentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione Sententia retractetur. d. Auth. Qua supplicatio. Et cum his sit absolutus titulus iste, & cum eo Liber Tertius hujus Voluminis.

Institutionum Juris Canonici Libri Terii Finis

IN.